

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õppekava

Helen Uustal

6. JA 9. KLASSI ÕPILASTE HINNANGUD KÜBERKIUSAMISE JA TAVAKIUSAMISE
TÕSIDUSELE KÜBERKIUSAMISE KRITEERIUMITE JA LIKIDE LÕIKES

magistritöö

Juhendaja: Karin Naruskov

Läbiv pealkiri: Kiusamine ja küberkiusamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Karin Naruskov

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsemiskomisjoni esimees: Krista Uibu (dotsent)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teoreetilised lähtekohad	6
<i>Kiusamise mõiste ja kriteeriumid</i>	6
<i>Kiusamise liigid</i>	7
<i>Küberkiusamise mõiste ja kriteeriumid</i>	9
<i>Küberkiusamise liigid</i>	13
<i>Varasemad uurimused kiusamise ja küberkiusamise kokkupuutepunktidest</i>	15
<i>Varasemad uurimused küberkiusamise kriteeriumite ja liikide tõsiduse kontekstis</i>	17
Metoodika	20
<i>Valim</i>	20
<i>Mõõtevahend</i>	21
<i>Protseduur</i>	24
Tulemused	26
<i>Küberkiusamise ja kiusamise võrdlemine stsenaariumite 1-32 lõikes</i>	26
<i>Küberkiusamise ja kiusamise tõsidus küberkiusamise kriteeriumite lõikes</i>	27
<i>Küberkiusamise ja kiusamise tõsidus küberkiusamise liikide lõikes</i>	27
Arutelu	33
Kokkuvõte	37
Tänuõnad	41
Autorsuse kinnitus	42
Kasutatud kirjandus	43
Lisad	47
<i>Lisa 1. Ankeet, näited stsenaariumitest (1-16) nelja küberkiusamise liigi lõikes</i>	47
<i>Lisa 2. Küberkiusamise kriteeriumite kombineerimine stsenaariumites</i>	54

Sissejuhatus

Viimasel kahel kümnendil sündinud noorte jaoks on tehnoloogia muutunud nende igapäevaelu lahutamatuks osaks. Haddon-i ja Livingston-i (2012) EU Kids Online-i üleeuroopaline uurimus näitas, et Eesti 9-16 aastastest noortest kasutab interneti igapäevaselt 82%. Livingstone-i, Mascheroni, Olafssoni ja Haddoni (2014) uurimusest selgus, et aastal 2010 oli iganädalaselt oma toas privaatselt interneti kasutavaid 9-16 aastaseid noori 53% ja aastaks 2014 oli see tõusnud 66-ni. Raskauskase (2010) uurimistulemustest Uus-Meremaa 11-18 aastaste noorte seas ilmnis, et osalenud lastest oli 85%-l interneti võimalus ka mobiilis. Tehnoloogia kiire arenemise tulemusena kasvavad tänapäeva lapsed interneti võimaluste maailmas, kus veebipäevikud, sotsiaalsete võrgustike leheküljed ja kiirsõnumid, kui peamised suhtlusvahendid, pakuvad tõsist konkurentsi näost-näku (*face-to-face*) ja telefonikõnedega suhtlemisele (Hinduja & Patchin, 2009). Mishna, Saini ja Solomoni (2009) Kanada 9-14 aastaste laste seas teostatud uurimusest selgus tõsiasi, et üha suurem hulk noori veedab valdava osa oma päevast mobiiltelefonides ja arvutites ning väidab end informatsiooni- ja kommunikatsioonivahenditest kõrgel määral sõltuvuses olevaks. Väljatoodud uurimuste põhjal võib öelda, et kübermaailmas aja veetmine on tänapäeval noorte hulgas aina populaarsemaks muutuv aja sisustamise võimalus.

Kuigi tehnoloogia pideva edasi arendamisega püütakse ühiskonda positiivselt panustada, kerkivad paratamatult esile ka selle negatiivsed küljed (Hinduja & Patchin, 2009). Kowalski, Limber ja Agatston (2012) toovad välja, et kiusamine pole kaugeltki mitte uus nähtus, kuid tehnoloogia kiire areng on endaga kaasa toonud küberkiusamise, mille näol on tegemist kiiret ja põhjalikumalt uurimist vajava uue sotsiaalse probleemiga. Küberkiusamise kaasaabil ei ole Hinduja ja Patchini (2006) meelest kiusajate ja ohvrite füüsiline eraldatus enam kitsenduseks kogetu ja väljakannatatu kahju sagedusele, ulatusele ja mõjule. Kiusamine on igas oma vormingus laastava mõjuga ja küberkiusamine on selle uusimaks väljendusviisiks (Sullivan, 2011). Kiusamisjuhtumite migreerumine füüsilisest elektroonilisse reaalsusesse paistab olevat näiliselt loogiline käepikendus kiusajatele, mille loomusest ja ulatusest teatakse veel võrdlemisi vähe (Hinduja & Patchin, 2006). Mahukast 9-12 aastastega läbi viidud uurimusest, kus osales ligemale kolmkümmend tuhat noort, 23% nentisid viimase kuu aja jooksul vähemalt ühe kiusamise vormi ohvriks olemist, neist 25,6 % olid küberkiusamise ohvrid (Waasdorp & Bradshaw, 2015). Li (2006) uurimuses osalenud noorte vastustest selgus,

et iga neljas noor on olnud küberkiusamise ohver ja üle poolte vastanuist teadsid kedagi, keda on küberruumis kiusatud.

Traditsiooniline kiusamine on aegade jooksul mõjutanud lapsi koolis viibides, kooli ja kodu vahelist distantssi läbides ning avalikes kohtades nagu bussipeatused ja mänguväljakud (Hinduja & Patchin, 2006). Hinduja ja Patchin (2006) toovad küberkiusamise puhul välja, et modernne tehnoloogia on aga võimaldanud tehnikataibuga kiusajatel laiendada enda tegude haaredeulatust väljaspoole harjumuspärast füüsilist keskkonda. Agatston, Kowalski ja Limber (2007) on välja toonud Ameerika Ühendriikide Georgia osariigi 12-17 aastaste noorte seas läbiviidud uurimuse, millest selgus, et suurem osa küberkiusamise juhtumeid ongi peamiselt aset leidnud just pärast koolipäeva lõppu, ainsaks erandiks on tekstisõnumitega kiusamine. Ohvreid on võimalik kiusata nii päeval, kui öösel, olenemata ajast ja kohast (Hinduja & Patchin, 2006). Uurijad Livingstone, Mascheroni, Olafsson ja Haddon (2014) töid oma uurimuses välja, et virtuaalmaailmas kogetust häiritud olnud noorte hulk on tõusnud viimaste aastatega 13%-lt 17%-le.

Kiusamist, kui agressiivse käitumise alaliiki, on praeguseks juba kümneid aastaid uuritud ning on välja kujunenud autorid, kelle varasematele teooriatele ja uurimistulemustele enim toetutakse. Üheks neist on Olweus (1997), kelle kiusamise definitsioonile ja kriteeriumitele tuginedes püütakse käsitleda ka küberkiusamist (Hinduja & Patchin, 2009; Kowalski, Limber & Agatston, 2012; Willard, 2007; Dooley, Pyžalski & Cross, 2009). Noorukid on alid tegelema küberkiusamisega vanuses 12-14 eluaastat ning laias maailmas on küberkiusamine saanud kajastust eelkõige tänu seostatusele teismeliste enesetappudega (Tokunaga, 2010). Üha enam kerkib uurijate seas esile küsimus, kuivõrd kiusamine ja küberkiusamine on omavahel erinevad või kattuvad nähtused (Naruskov, Luik, Nocentini & Menesini, 2012; Nocentini, Calmaestra, Schultze-Krumbholz, Scheithauer, Ortega & Menesini, 2010; Sticca & Perren, 2013). Pärast aastaid kestnud uurimusi on endiselt ebaselge milliste karakteristikute poolest ja kuidas tavakiusamine erineb küberkiusamisest (Tokunaga, 2010). Uurijad pole senini jõudnud ühtsele kokkuleppele küberkiusamise definitsiooni osas, seetõttu lähtutakse uurimistöodes tavakiusamise kriteeriumitest ja püütakse mõista erinevate kriteeriumite olulisust. Sellest tulenevalt on magistritöö autori eesmärgiks anda oma panus mõistmaks paremini tavakiusamise kriteeriumite olulisust küberkontekstis. Uurimistöö käigus otsitakse vastust kahele kriteeriumite esinemisega seotud küsimusele tuginedes õpilaste hinnangutele kiusamisjutumite tõsidusele.

Uurimistöö eesmärgiks on võrrelda õpilaste hinnanguid küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite (*tahtlikkus, korduvus, tasakaalutus võimusuhetes, avalikkus/privaatsus, anonüümsus*) ja liikide (*kirjalik-verbaalne kiusamine, visuaalne kiusamine, privaatsuse rikkumine, ignoreerimine*) lõikes. Töö autor keskendub küberkiusamise ja tavakiusamise tõsiduse uurimisele ja võrdlemisele lähtudes laste hinnangutest. Seeläbi saab jälgida erinevate kriteeriumite olemasolu olulisust kiusamisakti tõsiduse määramisel.

Käesolev magistr töö koosneb teoreetilisest ja empiirilise osast. Teoreetilisest osast tehakse sissejuhatus teemasse ning antakse ülevaade kiusamise ja küberkiusamise mõistetest ja liikidest. Lisaks käsitletakse veel ka varasemaid uurimusi, mis on tehtud kiusamise ja küberkiusamise kokkupuutepunktide ja tõsiduse kontekstis. Empiiriline osa algab uurimistöös kasutatud meetodika kirjeldusega. Töö metoodilisele osale järgnevad tulemused, arutelu ja kokkuvõte.

Teoreetilised lähtekohad

Kiusamise mõiste ja kriteeriumid

Kiusamine pole enam aastakümneid kooliõpilaste seas uudseks nähtuseks (Olweus, 1997) ja seda on teaduslikus kirjanduses läbi aastate üsna laialdaselt kajastatud (Björkvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Kõiv, 2006; Olweus, 1997; Smith, 2009; Sullivan, 2011; Sullivan, Cleary & Sullivan, 2004). Kiusamise süstemaatiline uurimine sai alguse 70ndatel aastatel, mil teaduslases kirjasõnas käsitleti kiusamist kitsas tähenduses, kui paljude inimeste poolset kahjustavat teguviisi (Kõiv, 2006). Kõiv (2006) lisab, et Norra uurija Olweus oli 1973. aastal esimene, kes hakkas terminit kiusamine kasutama avaramas kontekstis ehk juurde tuli koolikeskkonnas toimuv süsteemne nõrgemate õpilaste ründamine tugevamate poolt. Björkvist, Lagerspetz & Kaukiainen (1992) hakkasid järgmistena kiusamise puhul eristama varjatud iseloomuga ja kõrvalise abiga rakendatavat füüsilist, verbaalset ja kaudset agressiooni. *Negatiivne käitumine* oli termin, mida hakkas kiusamise defineerimisel kasutama 1993. aastal Olweus, mis laiemas tähenduses on agressiivse käitumise sünonüümiks (Kõiv, 2006). Tänapäevases kontekstis räägitakse kiusamisest, kui agressiivsest käitumisest, mis omakorda liigitub antisotsiaalse käitumise alla (Kõiv, 2006).

Uurija Dan Olweus (1999) on defineerinud kiusamiskäitumist järgnevalt: õpilast kiusatakse või õpilane on ohver, kui ta peab aja jooksul korduvalt kokku puutuma ühe või mitme kaasõpilase poolse negatiivse käitumisega. Olweus (1999) lisab, et negatiivne käitumine on väljendatav füüsilise kontaktiga, sõnadega või teiste viisidega nagu õelate žestide ja grimassidega või tahtliku grupist tõrjumisega. Kokkuvõtlikult toob Olweus (1997) välja kiusamise, kui agressiivse käitumise kolm iseloomuliku kriteeriumit, milleks on tasakaalutus võimusuhetes, tahtlikkus ja korduvus. Alljärgnevalt vaadeldakse esile toodud kolme kiusamise kriteeriumi lähemalt.

Esiteks on Olweuse (1997) meelest kiusamise mõiste kasutamisel oluline, et esineks tasakaalutus võimusuhetes, mis on iseloomustatav kiusaja füüsilise või vaimse üleolekuga ja kiusajate arvulise ülekaaluga. Ohver on abitu ja raskustes kiusaja eest iseenda kaitsmisega (Olweus, 1993). Smith (2009) toob samuti välja, et kahju tekitatakse madalamal võimupositsioonil asuval ohvril, kes ei suuda enda eest seista. Tasakaalutus võimusuhetes on Sullivan, Cleary ja Sullivan-i (2004) meelest oluline tegur, mis aitab kindlaks määrata, kas tegu on kiusamisega.

Teiseks on kiusamine tahtlik, kui keegi teadlikult kavatseb või tekitabki teise(te)le ebamugavusi või vigastusi (Olweus, 1999). Olweus (2013) on rõhutanud, et agressiivse käitumise kontseptsioon viitab eelkõige tahtlikkusele ohvrile kahju tekitada. Olweusega nõustuvad ka Rigby ja Smith (2011), kelle meelest aitab kiusamise tahtlik loomus piire tõmmata kiusamise ja üldise agressiivse käitumise vahele. Samuti on eelmainitutega nõus Graham (2010), kelle arvates on tahtlikus üks kiusamise olulisi tunnuseid.

Kolmandaks täpsustab uurija Olweus (1997), et tegemist on kiusamisega, kui rünnak ohvri vastu toimub pikema perioodi vältel korduvalt ning sagedasti ilma otsese põhjusega. Aja jooksul korduv kiusamine aitab välja jätta juhuslikud ja üksikud kiusamise aktid, mida ei saa kiusamiskäitumise alla liigitada (Olweus, 1993). Rigby ja Smith (2011) kinnitavad samuti, et kiusamine on korduv teist kahjustav käitumine. On ka uurijaid, kellele tekitab arusaamatusi korduvuse määratlus ehk mitu korda või kui pika aja jooksul peab kiusamine aset leidma, et tegemist oleks kiusamisega (Slonje & Smith, 2008). Hinduja ja Pachin (2006) peavad aja jooksul jätkuvat kiusamist rohkem kurja tegevaks ja võrdsustatavaks vägivallaga.

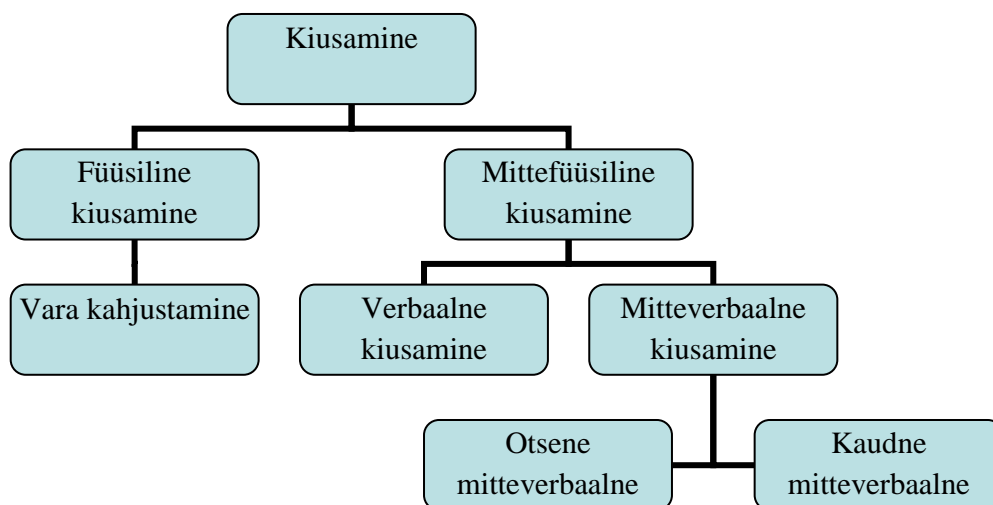
Huybregts, Vettenburg ja D'Aes (2003, viidatud Kõiv, 2006j) märgivad, et tänapäeval tuginetaksegi kiusamise defineerimisel eelkõige Dan Olweuse (1999) kolmele põhilisele tunnusele. Olweuse (1999) määratlusele sarnaneb ka uurija Smith-i (2009) definitsioon ehk kiusamine viitab kuritarvituslikele (*abusive*) suhetele, kus korduv tahtlik kahju tekitamine on suunatud ohvri(te)le, kes on madalamal võimupositsioonil ja seetõttu võimetud end kaitsma. Roland (1989, viidatud Hinduja & Pachin, 2009j) omakorda formuleeris kiusamise, kui pikaaegse füüsilise ja vaimse vägivalla (*violence*), mille teostajaks on üksikisik või grupp ning mis on suunatud konkreetse isiku vastu, kes tegelikus situatsioonis ei ole võimeline enda eest seisma. Sullivan (2011) lisab, et kiusamine on protsess, mille osaks on ohvri märkamatu eraldamine ja häbistamine ning ka enesehinnangu järkjärguline langetamine. Väljatoodud definitsioonides on märgatavad Olweuse poolt kirjeldatud kiusamiskäitumise tunnused.

Kiusamise liigid

Teemat käsitlevas kirjanduses leidub ka erinevate autorite poolt välja toodud kiusamiskäitumise liigitusi (Björkvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992; Olweus, 1997; Smith, 2009; Sullivan, Cleary & Sullivan 2004; Willard, 2007). Smith (2009) ja Olweus (1997) on ühel nõul, eristades otsest ja kaudset kiusamist. Olweuse (1997) sõnul võib otseks

kiusamiseks pidada füüsilisi rünnakud ohvri suhtes ja kaudseks suhetega manipuleerimist, tagarääkimist, pahatahtlike kuulujuttude levitamist ja tõrjumist. Uurijad Björkvist, Lagerspetz ja Kaukiainen (1992) on liigitanud kiusamiskäitumise otseseks, kaudseks ja verbaalseks kiusamiseks. Kaudset kiusamist on Björkvist, Lagerspetz ja Kaukiainen (1992) omakorda nimetanud sotsiaalseks manipulatsiooniks, mille üheks eesmärgiks võib-olla ohvri sõpruskonnast välja tõrjumine. Sarnaselt Björkvisti, Lagerspetzi ja Kaukiaineni (1992) jagas ka Willard (2007) kiusamiskäitumise omakorda kolme liiki: füüsiline, verbaalne ja psühholoogiline. Füüsiline sisaldab näiteks käte ja jalgadega löömist, sülitamist, tõukamist ja isiklike esemete ära võtmist (Willard, 2007). Verbaalse puhul on Willardi (2007) sõnade kohaselt tegemist pilkamise, halvustavate nimedega sõimamise, narrimise ja ähvardamisega. Psühholoogilise kiusamise kohta kirjutab Willard (2007), et see kujutab endast kuulujuttude levitamist, sotsiaalsete suhetega manipuleerimist, tõrjumist ja väljapressimist.

Sullivan (2011) jõudis järeldusele, et kiusamise võib liigitada peamiselt füüsiliseks ja mittefüüsiliseks. Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004) toovad välja, et kõige silmnähtavamaks kiusamise vormiks on füüsiline kiusamine; näiteks juuste kiskumine, läbi mille saab inimene selgeid kehalisi vigastusi. Mittefüüsiline jaguneb Sullivani (2011) järgi omakorda kaheks alaliigiks: verbaalne ja mitteverbaalne. Neist esimene leiab Sullivan, Cleary ja Sullivani (2004) sõnutsi aset mistahes sõnalises vormis, näiteks solvav telefonikõne ja narrimine. Mitteverbaalse kiusamise jaotavad uurijad Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004) omakorda otseks ja kaudseks. Lisades täpsustuse, et otsese kiusamise alla kuuluvad ebaviisakad žestid ja grimassid ning kaudse kiusamise korral on tegemist tahtliku ignoreerimise ja teiste vaenule õhutamisega. Sullivan, Cleary ja Sullivani (2004) kiusamise liigitusest annab piltlikuma ülevaate joonis 1.

Joonis 1. Kiusamise liigid. Sullivan, Cleary ja Sullivan (2004) järgi.

Küberkiusamise mõiste ja kriteeriumid

Küberkiusamise mõistele ei ole ühtset ja lihtsalt mõistetavat definitsiooni, sest kiusamiseks kasutatavate meetodite küllus teeb kiusamise liigi defineerimise teadlastele üsnagi keeruliseks (Kowalski, Limber & Agatston, 2012). Väga varieeruvad on ka kirjanduses küberkiusamise kohta kasutatavad terminid. Hinduja ja Pachin (2009) on välja toonud loetelu teaduskirjanduses kasutatavatest küberkiusamise sünonüümidest: elektrooniline kiusamine (*electronic bullying*), e-kiusamine (*e-bullying*), küberahistamine (*cyber harassment*), tekstisõnumitega kiusamine (*text-bullying*), mobiiltelefonide vahendusel kiusamine (*SMS-bullying*), mobiilne kiusamine (*mobile bullying*), digitaalne kiusamine (*digital bullying*), internetis kiusamine (*internet bullying*) ja sotsiaalne julmus online keskkonnas (*online social cruelty*). Kowalski, Limber ja Agatston (2012) on kirjutanud, et küberkiusamine paistab olevat võrdsustatav tavakiusamisega, kui sinna lisada juurde kiusamiseks rakendatavad innovatiivsed elektroonilised vahendid. Riebel, Jäger ja Fischer (2009) on teinud ettepaneku mitte võtta küberkiusamist eraldiseisva fenomenina, vaid ühe tavakiusamise alaliigina.

Hinduja ja Patchin (2006) defineerivad küberkiusamist, kui tahtliku ja korduva kahju põhjustamist elektrooniliste vahendite kaudu. Willard (2007) nimetab küberkiusamiseks interneti ja teiste tehnoloogiliste meediumite vahendusel kahjustavate materjalide saatmise ja postitamise või teiste agressiooni avaldumise vormidega seotud olemist. Kowalski, Limberi ja Agatstoni (2012) arvates on, aga küberkiusamise puhul tegemist käitumisega, mis avaldub

läbi tehnoloogiliste väljendusviiside, on väga eriilmeline ning teostatav anonüümselt inimeste poolt, kellest seda vähim oodata oskaks. Tokunaga (2010) käsitluse järgi on küberkiusamine agressiooni vormi, mis seisneb tehnoloogiliste seadmete abil korduvalt vaenuliku sisuga teadete edastamises eesmärgiga kellelegi haiget teha. Riebel, Jäger ja Fischer (2009) defineerivad küberkiusamist, kui korduvat ja tahtlikku nõrgematele koolikaaslastele kahju tekitamist modernsete informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) instrumentite vahendusel. Price ja Dalgleish (2010) on kirjutanud, et küberkiusamine on kõikehaarav termin, mida rakendatakse tahtliku ja agressiivse elektrooniliste vahendite, nagu internet ja mobiiltelefonid, abil toimuva kiusamiskäitumise defineerimiseks. Välja toodud definitsioonides näeme lisaks kahju tekitamiseks rakendatavatele elektroonilistele vahenditele selgeid kattuvusi tahtlikkuses ja korduvuses.

Uurijad Hinduja ja Patchin (2009) ongi küberkiusamisele oluliste karakteristikutena nimetanud tahtlikkust, korduvust, kahju tekitamist ja elektroonilist keskkonda. Kõrvutades antud tunnused Olweuse kiusamise definitsiooniga näeme ühiseid jooni tahtlikkuses ja korduvuses. Price ja Dalgleish (2010) on küberkiusamist ja tavakiusamist ühendavate elementidena välja toonud lisaks korduvusele ka tasakaalutuse võimusuhetes. Üldiselt on küberkiusamise defineerimisel lähtutud Dan Olweuse traditsioonilise kiusamise definitsioonist (Dooley, Pyżalski & Cross, 2009), kuid hilisemad uuringud (Willard, 2007; Slonje, Smith & Friesen, 2013; Langos, 2012) on näidanud, et Olweuse kiusamise määratluse puhul esineb virtuaalmaailmas siiski sisulisi lahknevusi. Küberkiusamise puhul on olulisel kohal vähenenud aja ja ruumi piirangud (Slonje & Smith, 2008; Sticca & Perren, 2013), minimaalne järelvalve (Patchin & Hinduja, 2006; Sticca & Perren, 2013), pidev kättesaadavus ehk kiusamise eest põgenemistee puudumine (Slonje & Smith, 2008) ning kiusajate arvu tähtsusetus (Slonje, Smith & Friesen, 2013). Püüdes elus on inimeste käitumine mõjutatud teiste emotsioonidest, kuid virtuaalmaailmas suhtlemine on kaudne ning teise inimese emotsioone ja enda teo tagajärgi on raske mõista (Naruskov, Luik, Nocentini & Menesini, 2012). Järgnevalt vaatleb autor lähemalt küberkiusamise defineerimiseks kasutatavaid viit kriteeriumi.

Väljatoodud uurijate arvamustele tuginedes võib väita, et küberkiusamisel ja tavakiusamisel on nii sarnaseid jooni, kui erinevusi. Esimeseks küberkiusamise puhul oluliseks kriteeriumiks on tahtlikkus. Olweus (2013) kirjutab, et teo tahtlikuks nimetamiseks piisab ainiti sellest, kui on teada, et kiusaja mõistab ja teab oma kiusamise akti eeldatavaid ebameeldivaid tagajärgi. Oma definitsioonides on tahtlikkust oluliseks pidanud Hinduja ja

Patchin (2006), Riebel, Jäger ja Fischer (2009) ning Price ja Dagleish (2010). Nocentini et al. (2010) märgib, et tahtlikkus on omakorda otseses seoses korduvusega, sest aja jooksul mitu korda aset leidva kiusamise korral ei saa enam tegemist olla naljaga.

Korduvus on küberkiusamise puhul teiseks väga oluliseks kriteeriumiks. Naruskov (2009) toob välja, et korduvusel on virtuaalmaailmas teistsugune tähendus ja iseloom kui reaalses elus, sõltudes ajast kaua kiusav materjal oli kättesaadav ja milline hulk inimesi seda näinud on. Korduvus eristab otsese küberkiusamise kaudsest, sest viimase korral postitatakse kiusamiseks kasutatav materjal avalikule veebileheküljele, kus kaob igasugune kontroll info edaspidise leviku üle (Langos, 2012). Üks kiusamise tegu, näiteks häbistava pildi üleslaadimine, võib levides muutuda ohvri jaoks korduvaks naeruvääristamiseks ja alandamiseks (Dooley, Pyżalski & Cross, 2009). Korduvus on väga oluline tegur määratlemaks, kas tegemist on naljaga või tahtliku rünnakuga (Naruskov et al., 2012; Langos, 2012). Uurijad Dooley, Pyżalski ja Cross (2009) lisavad, et kuigi kahjustavat tegu ennast ei korrata, elab ohver pildi poolt tekitatud kahju ja alandust korduvalt uuesti läbi. Samuti on Patchin ja Hinduja (2006) toonud välja asjaolu, et korduvaks teeb internetis kiusamise eelkõige võimalus sealset ringluses olevat materjali salvestada ja korduvalt kasutada. Slonje, Smith ja Friesen (2013) täiendavad, et korduvus on tavakiusamise puhul selgelt eristatav, kuid küberkiusamise puhul on selle kriteeriumi eristamine raskendatud.

Kolmandaks, kiusamise tõsiduse määramiseks on Eesti õpilaste sõnutsi kõige olulisemaks kriteeriumiks tasakaalutus võimusuhetes (Naruskov et al., 2012). Hinduja ja Patchin (2006) on küberkiusamise definitsioonis toonud olulise kriteeriumina välja tasakaalutuse võimusuhetes. Smith (2009) on öelnud, et ainuüksi sõna kiusamine viitab juba kuritarvituslikele suhetele, kus on korduvad ja haiget tegevad teod suunatud madalamal võimupositsioonil olevatele isikutele, kes on võimetud end kaitsma. Willard (2007) on järeldanud, et kiusamine peaks aset leidma juhul, kui suurema mõjuvõimuga inimene ründab madalama seisusega isikut, kuid küberkiusamise puhul kasutavad just madalama seisusega isikud interneti, et kõrgemal seisvat inimest rünnata. Küberkiusamine vajab eelkõige kiusaja(te) poolset tehnilist taipu ja kompetentsust ehk üleolekut teadmiste poolest (Smith, 2012). Nocentini et al. (2010) poolt kolme Euroopa riigi noorte seas läbiviidud fookusgrupi intervjuudest selgus, et tasakaalutust võimusuhetes ei saa vaadata eraldiseisvana tahtlikkusest, sest kiusamise tõsiduse ja loomuse määramiseks on olulisemad mõju ohvrile ja viimase nägemus aktist, kui kiusaja motiivid. Nõrgemate ehk sotsiaalselt ja materiaalselt seisuselt

kehvemal positsioonil asetsevate inimeste kiusamise korral võib ohver olla teadmatuses, et kiusamine üldse aset leiab (Pyžalski, 2012). Seega võib järeldada, et infotehnoloogia vahendite ebaühtlane kättesaadavus võimaldab kiusajal jääda ohvri jaoks anonüümseks nii oma identiteedi, kui teo poolest.

Küberkiusamise puhul neljandaks oluliseks kriteeriumiks ongi anonüümsus. Kowalski, Limberi ja Agatstoni (2012) arvates on küberkiusamise puhul tegemist käitumisega, mis avaldub läbi tehnoloogiliste väljendusviiside, on väga eriilmeline ning teostatav anonüümselt inimeste poolt, kellest seda kõige vähem oodata oskaks. Slonje ja Smith (2008) selgitavad, et anonüümsus ei võimalda kiusajal tajuda oma teo tõsidust. Sticca ja Perren-i (2013) meelest erinebki küberkiusamine tavakiusamisest eelkõige anonüümsuse poolest, sest puudub otsene tagasiside. Mishna, Saini ja Solomoni (2009) uurimuses osalejad kirjeldasid küberkiusamist, kui fenomeni, mille peamõju ja võim seisneb anonüümsusel, sest see annab inimestele võimaluse käituda viisidel, mida tavakeskkonnas ei aktsepteeritaks. Varikontode loomise, varjunimedede taha peitumise ja numbrinäidu blokeerimise variandid identiteedi varjamiseks annavad kiusajatele tegutsemiseks julgust juurde (Langos, 2012; Mishna, Saini & Solomon, 2009). Barletti (2015) uurimusest selgus, et küberkiusamise aset leidmiseks on anonüümsus just kui eeltingimus, mis peab olema täidetud. Tajutav anonüümsus, mis on tegelikkuses aset leidvast anonüümsusest palju tähtsam, tekitab kiusajas küberkiusamisse positiivse suhtumise (Barlett, 2015).

Viimaseks küberkiusamist tavakiusamisest eristavaks kriteeriumiks on laiaulatuslik publikum ehk ühe korraga on võimalik kiusavat materjali edastada paljudele inimestele (Slonje ja Smith, 2008). Avalikuks teeb kiusamise akti pealtvaatajate olemasolu, mis ei ole küll küberkiusamise põhiline kriteerium, kuid võib mõjutada kiusamise tõsidust (Nocentini et al., 2010). Kõrvaltvaatajate roll võib Smithi (2012) sõnutsi küberkiusamise puhul olla väga mitmekesine ja palju laiaulatuslikum, kui tavakiusamise puhul. Pealtnägijateks võivad küberkiusamise puhul olla nii kiusaja, kui ohvri sõbrad, tavalised interneti küllastajad ja kõik need, kellega eelpoolmainitud on otsustanud nähtud postitust jagada (Smith, 2012).

Avalikkus ja anonüümsus aitavad koos omakorda taustainfona paremini mõista kahjustava teo tõsidust, mõju ohvrile ja tahtlikkust (Nocentini et al., 2010). Nocentini et al. (2010), Sticca ja Perren (2013) ning Slonje ja Smith (2008) toovad ühiselt välja anonüümsuse ja avalikkuse, kui kriteeriumid, mis aitavad küberkiusamist paremini defineerida. Väljatoodud

anonüümsus ja avalikkus on ka küberkiusamisele ainuomasteks tunnusteks (Slonje & Smith, 2008). Menesini, Nocentini, Palladino, Frise´n, Berne, Ortega-Ruiz, Calmaestra, Scheithauer, Schultze-Krumbholz, Luik, Naruskov, Blaya, Berthaud ja Smith (2012) viisid esimestena läbi kuues erinevas riigis kiusamise kolme kriteeriumi ja küberkiusamise kahe kriteeriumi süsteemse manipuleerimisega seotud uurimuse, millest selgus, et õpilased jälgivad kiusamise tegude puhul tavakiusamise kolme kriteeriumi olemasolu, mille erandiks on korduvus. Selleks, et tegemist oleks küberkiusamisega peab olema olema tasakaalutus võimusuhetes, tahtlikkus ja anonüümsus (Menesini et al., 2012).

Küberkiusamise liigid

Kiusamise liike käsitlevas peatükis selgus, et Sullivan (2001) on jaotanud kiusamise füüsiliseks ja mittefüüsiliseks, millest viimane jaguneb omakorda otseseks ja kaudseks mitteverbaalseks kiusamiseks. Küberkiusamise kontekstis on Willard (2007) kirjutanud, et küberkiusamine ei saa kunagi olla füüsiline. Willardi (2007) järgi saab kiusamine olla otsene verbaalne ja kaudne sotsiaalne. Kiusamine on küberkiusamise puhul otsene, kui kiusamiseks kasutatav materjal saadetakse otse ohvrile ja kaudne juhul, kui materjal postitatakse avalikule veebileheküljele (Langos, 2012). Otsese verbaalse kiusamise puhul on tegemist sõimamise, ahistamise ja küberjälitamisega ja kaudne sotsiaalne agressiivsus hõlmab endas kuulujuttude ja saladuste levitamist, ignoreerimist ja privaatsuse rikkumist (Willard, 2007).

Tehnoloogia areneb kiiresti ja koos sellega arenevad ka tehnoloogia kasutusvõimalused, tänu millele on üha raskem määratleda konkreetseid küberkiusamise liike (Nocentini et al., 2010). Uurijad Slonje, Smith ja Friesen (2013) tõdevad sarnaselt, et ammenduvat küberkiusamise liikide nimekirja ei olegi võimalik koostada, sest pideva tehnoloogia arenguga kerkivad esile üha uued küberkiusamise liigid. Siiski on küberkiusamise liikide kontekstis kõige levinum Willardi (2007) käsitlus, kelle järgi on küberkiusamisel seitse liiki:

- Sõimamine (*flaming*) sisaldab tavaliselt vihaste ja vulgaarsete sõnumite vahetust ohvri alandamiseks ja solvamiseks ning korduvat ja pikaajsemat taoliste sõnumite edasi-tagasi vahetamist, mida nimetatakse ka „laimusõjaks“ (*flamewar*).

- Ahistamine leiab aset siis, kui kiusaja saadab ohvrile korduvalt ja pikaajaliselt kahjustavaid sõnumeid, mis on äärmiselt solvavad, sisaldavad ähvardusi või on hirmutavad.
- Jälitamine (*cyberstalking*) toimub juhtudel, mil kiusaja järgneb ohvrile erinevates virtuaalsetes keskkondades, näiteks jututoad, mille tulemusena ohver kardab oma heaolu ja ohutuse pärast.
- Kuulujuttude levitamine (*denigration*) on laimavate kirjade, piltide, kommentaaride levitamine, mille eesmärgiks on teise inimese maine ja suhete kahjustamine.
- Privaatsuse rikkumine (*impersonation*) leiab aset siis, kui kiusaja esitleb end ohvrina ja postitab viimase nimel materjale, mis näitavad ohvrit halvast valguses.
- Saladuste levitamine (*outing, trickery*) toimub siis, kui kiusaja edastab ohvrilt saadud personaalse, sageli kavalusega saadud piinlikkust tekitava informatsiooni vestluste või piltide näol kolmandatele isikutele.
- Ignoreerimine (*exclusion*) on otseselt seotud populaarsesse gruppi kuulumisega, leides aset ükskõik millises salasõnaga kaitstud veebikeskkonnas või sõprus grupis ja seisneb kellegi sihilikult sõpruskonnast välja jätmises.

Eelpoolmainitud Willardi seitsmele küberkiusamiskäitumise liigitusele lisaks on Kowalski, Limber ja Agatston (2012) toonud välja ka kaks täiendavat liiki. Reaalses elus aset leidvatest kiusamise aktidest videosalvestiste tegemine ehk *happy slapping* on kiusamise äärmuslik vorm, mis ühendab endas tavakiusamise ja küberkiusamise (Hinduja & Patchin, 2009). Tegemist on füüsiliste rünnakute jäädvustamisega mobiiltelefonide või digitaalsete kaameratega, mille salvestised seejärel laiemale publikule vaatamiseks ja kommenteerimiseks edasitatakse (Hinduja & Patchin, 2009). *Happy slapping*-u abil püütakse suurendada ohvrile osaks saavat alandust ning sageli sisaldab see ka füüsilist vägivalda (Kowalski, Limber & Agatston, 2012). Viimaste autorite poolt on välja toodud ka nimetatud kiusamise erivorm ehk *hopping*, mis kujutab endast pigem konkreetsete (füüsiliste) rünnakute jäädvustamist. Ja viimasena on samad autorid liigitanud küberkiusamise alla ka elektrooniliste vahenditega ebasünda sisuga piltide ja sõnumite edastamise, mida nimetatakse *sexting*-uks.

Lisaks on erinevate autorite poolt välja toodud ka mitmeid erinevaid küberkiusamise liikide erivorme, mida Willardi käsitluses puudutatud ei ole, kuid vääriskid kindlasti väljatoomist. Slonje, Smith ja Friesen (2013) on püsivate pahatahtlike kommentaaride postitamist veebilehel nimetanud laimamiseks (*trolling*). Hinduja ja Patchin (2009) lisavad, et nii püüavad kõrvalseisjad absurdsete ja ebatäpsete kommentaaridega provotseerida vaidluseid ja tekitada segadust. Slonje, Smith ja Friesen (2013) toovad välja ka eraldi kiusamise vormi *griefing*, mis kujutab endast kellegi ahistamist kübermaailmas või virtuaalmängus. Kowalski, Limber ja Agatston (2012) nimetavad mustamiseks (*put-down*) halvustava ja ebatõese informatsiooni levitamist. Kuulujuttude levitamine võib aset leida ka läbi pilditöötuse (*photoshopping*), ehk pildi kohandamise ja muutmise tarkvaraprogrammi abil sedavõrd, et lõpptulemusena asetatakse ohver häbistavasse ning piinlikku konteksti või situatsiooni ja edastatakse teistele (Hinduja & Pachin, 2009).

Nocentini jt (2010) on püüdnud Willardile (2007) tuginedes luua rünnaku iseloomust lähtudes laiemad küberkiusamise liigid:

- *kirjalik-verbaalne* kiusamise puhul kasutatakse kiusamiseks kirjalikke ja/või verbaalseid vahendeid, näiteks nagu telefonikõned, sõnumid, e-kirjad, blogid jne;
- *visuaalne* kiusamine hõlmab endas kompromiteerivate materjalide (pildid, videod) postitamist, saatmist ja jagamist;
- *privaatsuse rikkumine* viitab olukordadele, kus salasõna abil on saadud juurdepääs ohvri kontole eesmärgiga tekitada talle pahandusi ning kahjustada ohvri mainet ja sõprussuhteid;
- *ignoreerimisega* on tegemist juhtudel, kus pahatahtlikel eesmärkidel tõrjutakse ohvrit küberruumi sotsiaalsetest listidest ja gruppidest.

Varasemad uurimused kiusamise ja küberkiusamise kokkupuutepunktidest

Hinduja ja Patchin (2009) kirjutavad, et kiusamise ja küberkiusamise vahel esineb tugev seos, kuigi on raske määratleda kumb on kummast tingitud. Price ja Dalgleish (2010) järeldasid, et kuigi küberkiusamisele on omased kindlad karakteristikud tuleb siiski tunnistada, et esinevad tugevad vastastikused seosed traditsioonilise kiusamisega.

Küberkiusamine on otseses seoses koolis toimuvaga (Raskauskas,2010; Marshi, McGee, Nada-Raja & Williams, 2010). Waasdorp ja Bradshaw (2015) uurimus näitas, et küberkiusamine leiab suurema tõenäosusega aset samaaegselt teiste kiusamise liikidega. Traditsiooniline kiusamine tundub üle kanduvat küberkeskkonda, kuid virtuaalkeskkonnas kiusamine ei tundu üle minevat koolikiusamiseks (Rey, Elipe & Ortega-Ruiz, 2012). Slonje, Smithi ja Frieseni (2013) poolt Rootsi 13-15 aastaste lastega tehtud intervjuudest ilmnas, et enamikus küsitletute küberkiusamise juhtumites oli kiusamine alguse saanud, kas näost-näku või veebikeskkonnas toimunud sõnavahetusest. Õpilase roll tavakiusamise puhul ennustab samasse rolli sattumist küberkiusamisel (Raskauskas & Stoltz, 2007).

Olweuse (2012) Norras ja USA-s läbi viidud uurimuste andmete töötlemisel ning Raskauskase (2010) 11-18 aastaste ja Marshi, McGee, Nada-Raja ja Williamsi (2010) 15 aastaste Uus-Meremaa noorte seas läbi viidud uurimustest selgus, et küberkiusamine ja tavakiusamine on omavahel väga suurel määral seotud, kuna tavakiusamise ja küberkiusamise ohvrid langevad kokku. USA-s läbiviidud uurimuse tulemuste järgi olid küberkiusamise ohvritest 88% kogenud ka vähemalt ühte tavakiusamise vormi, Norra puhul oli see arv vastavalt 93% (Olweus, 2012). Ybarra, Espelage ja Mitchell (2014), Raskauskas ja Stoltz (2007) ning Rey, Elipe ja Ortega-Ruiz (2012) toovad välja, et enamik küberkiusamise ohvreid kannatavad ka üldise koolivägivalla all. Erdur-Bakeri (2010) Türgis, Riebel, Jäger ja Fisher (2009) Saksamaal ning Juvoneni ja Grossi (2008) Ameerika Ühendriikides läbi viidud uurimustes selgus, et küberkiusamise ohvrid on ka päriselus kannatanu rollis. Price ja Dalgleish (2010) uurimusest ilmnas, et 51% küberkiusamise ohvritest olid oma kiusaja poolt kogenud ka otsest niinimetatud näost-näku kiusamist.

Tavakiusamise ja küberkiusamise kattuvust on uurinud ka teised teadlased. Kowalski, Morgani ja Limberi (2012) Ameerikas Ühendriikides; Raskauskase ja Stoltzi (2007) ning Riebel, Jäger ja Fisher (2009) Saksamaal läbi viidud uurimistöödest ilmnas, et isikud, kes kiusasid kübermaailmas olid kiusajateks ka reaalses elus. Tehnoloogia abiga kiusajad kiusavad ka traditsiooniliste vahenditega (Raskauskas,2010; Marshi, McGee, Nada-Raja & Williams, 2010). Pyžalski (2012) viis 15 aastaste Poola noorte seas läbi kvantitatiivse uurimuse, mille tulemuste kohaselt 66% vastajatest olid aasta jooksul sooritanud kiusamise teo ja neist 25% olid küberkiusajad. Thomas, Conor ja Scott (2015) on arvamusel, et küberkiusamine ja tavakiusamine on omavahel rohkem sarnased, kui erinevad, mistõttu tuleks edaspidises globaalses teadustöös neid kahte nähtust uurida samaaegselt külj-külje kõrval.

Varasemad uurimused küberkiusamise kriteeriumite ja liikide tõsiduse kontekstis

Lähtudes erinevate küberkiusamise liikide ja küberkiusamise kriteeriumite olemasolust võib järeldada, et nende omavahelistest esinemissagedustest sõltub ka õpilaste hinnang kiusamise tõsidusele. Dredge-i, Gleesoni ja Garcia (2014) töid oma uurimuse tulemustest välja, et kiusamine muutub tõsisemaks, kui selgub, et kiusaja oli ohvrile lähedalseisev isik, lisaks on kiusamine ohvri jaoks tõsisem, kui kõrvaltvaatajad ei astu ohvri kaitseks välja. Selgus, et õpilastel on välja kujunenud kaitsemehhanism mõeldes teo naljaks ja uskudes, et teised inimesed on ka ühte või teist küberkiusamise vormi kogeda saanud (Dredge, Gleeson & Garcia, 2014). Ybarra, Espelage ja Mitchell (2014) 12-18 aastaste noortega läbi viidud uurimusest selgus, et kõrgemal võimupositsioonil oleva kiusaja korduv kiusamine avaldab ohvri elule tunduvalt tõsisemat mõju, kui kiusamine, kus puudub võimupositsioonide erinevus ja teo korduvus. Eesti õpilaste jaoks on Naruskovi et al. (2012) sõnutsi juhtumi tõsiduse määramisel oluliseks kriteeriumiks just tasakaalutus võimuhetes, mille olemasolul on tegemist tõsisemate küberkiusamise juhtumitega. Selleks, et tegemist oleks küberkiusamisega peab Menesini et al. (2012) arvates olema just tasakaalutus võimuhetes, tahtlikkus ja anonüümsus.

Üldiselt on küberkiusamist, kui modernset kiusamise vormi peetud tõsisemaks, kui tavakiusamist, lähtudes ohvrile osaks saavatest tagajärgedest ja anonüümsusest (Sticca & Perren, 2013; Mishna, Saini & Solomon, 2009; Dredge, Gleeson & Garcia, 2014). Anonüümne kiusamine avaldab ohvrile negatiivsemat mõju, kui mitteanonüümne kiusamine (Sticca ja Perren, 2013; Menesini et al., 2012). Naruskov et al. (2012) Eesti 11-17 aastaste õpilaste seas läbi viidud uurimine näitas, et kiusaja anonüümsus võib olla väga tõsine ja negatiivne kahel põhjusel: esiteks on olukord tõsine, kui kiusaja on keegi tuttav ja teiseks, kui kiusaja on ohtlik inimene. Slonje ja Smithi (2008) uurimuses peeti anonüümseid küberkiusamise akte kahjututeks, Sticca ja Perreni (2013) uurimustulemustusest selgus, et anonüümne kiusamine osutus küberkiusamise kriteeriumitest lähtudes kõige tõsisemaks. Whittaker ja Kowalski (2015) on oma kõrgkooli õpilaste seas läbi viidud uurimistulemustest välja toonud, et kaasõpilastele suunatud agressiivseid netikommentaare hinnatakse negatiivsemat mõju omavaks, kui neid, mis on suunatud võhivõõrastele ainult virtuaalkeskkonnas üldtuntud inimestele. Samuti selgus Whittakeri ja Kowalski (2015) uurimusest, et küberkiusamine esines sagedamini foorumites, mis võimaldavad jääda anonüümseks kasutades pseudonüüme, kui suhtlusvõrgustikes, milles esinetakse pigem oma tegeliku nimega.

Sticca ja Perreni (2013) meelest on juhtumi tõsiduse määramise seisukohast kõige olulisemal kohal avalikkus ja anonüümsus. Anonüümsus ja avalikkus pole Nocentini et al. (2010) sõnusti olulised määramaks, millise kiusamise aktiga oli tegu, kuid nad aitavad hinnata teo tõsidust ja tahtlikkust lähtudes ohvri reaktsioonist. Avalik küberkiusamine on kriteeriumite lõikes samuti kõige tõsisem, sõltudes eelkõige pealtvaatajate hulgast (Naruskov et al., 2012; Nocentini et al., 2010; Sticca & Perren, 2013). Samuti selgus Sticca ja Perreni (2013) ja Dredge-i, Gleesoni ja Garcia (2014) uurimustest, et avalik kiusamine kahjustab ohvrit privaatsusest kiusamisest rohkem, eelkõige võib avaliku kiusamise puhul saada oluliselt kahju inimese ühiskondlik staatus. Sticca ja Perreni (2013) uurimusest selgus, et avalikke stsenaariumeid peetakse küberkiusamise puhul tõsisemaks, kui tavakiusamise puhul, sest küberkeskkonnas kaob avalikustatud materjali üle igasugune kontroll.

Nocentini et al. (2010) kolme Euroopa riigi noorte uurimistööst selgus, et visuaalne kiusamine on kõikidest küberkiusamise liikidest kõige tõsisem ja korduvus on oluline tegur määramaks, kas tegu oli naljaga või tahtliku teoga. Slonje ja Smith (2008) viisid Rootsi koolides 12-20 aastaste õpilaste seas läbi uurimuse, mille tulemused näitasid, et kõige suuremat mõju avaldas õpilastele pildiga/videoga küberkiusamine (visuaalne) ja teisena telefonikõnedega kiusamine (privaatsuse rikkumine). Õpilased hindasid telefonikõnesid planeerituse ja tahtlikkuse tõttu tõsisemaks, samas e-kirjad ja sõnumid olid anonüümsuse tõttu mitte isiklikud ja kahjutud (Slonje & Smith, 2008). Sama tulemuse said Naruskov et al. (2012) oma uurimuses, kus visuaalne küberkiusamine on tõsine oma tõepärasuse ja veenvuse tõttu ning privaatsuse rikkumisega (parooli vargus) võib ohvrile tekitada palju pahandusi eelkõige sotsiaalsel tasandil.

Autor püüab oma teadustöös keskenduda traditsioonilise kiusamise ja küberkiusamise kokkupuutepunktide uurimisele lähtudes hinnangutest tõsidusele, kuna varasemad uurimused on näidanud nende selgelt omavahelist kattuvust. Eestis tuleks kindlasti pöörata küberkiusamise uurimisele erinevatest aspektidest lähtuvalt suuremat tähelepanu, kuna EU Kids Online uurimuse järgi kuulub Eesti, Poola ja Sloveeniaga kõrge interneti ohtude riskiga riikide hulka (Livingstone, Mascheroni, Olafsson ja Haddon, 2014). Livingstone-i ja Haddoni (2012) uurimise tulemustest selgus, et 9-16 aastastest Eesti lastest kasutab 96% interneti kodus ja üle poolte teeb seda privaatselt oma toas. Lapsed mitte ainult ei kasuta tehnoloogiat üha enam vaid nad puutuvad sellega ka kokku üha varasemas nooruses, sama kehtib Eesti laste puhul (Mishna, Saini & Solomon, 2009; Livingstone & Haddon, 2012).

Uurimistöö eesmärgiks on võrrelda õpilaste hinnanguid küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite (*tahtlikkus, korduvus, tasakaalutus võimusuhetes, avalikkus/privaatsus, anonüümsus*) ja liikide (*kirjalik-verbaalne kiusamine, visuaalne kiusamine, privaatsuse rikkumine, ignoreerimine*) lõikes. Uurimistöö käigus soovitakse vastata kahele uurimisküsimusele:

- Missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise liikide lõikes?
- Missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes?

Metoodika

Magistritöö valmis Euroopa projektist COST ACTION IS0801 välja kasvanud rahvusvahelise jätkuprojekti raames, milles osalesid Eesti, Saksamaa, Itaalia, Türgi ja Hispaania esindajad. Eesti uurijate meeskonda kuulusid Piret Luik, Karin Naruskov, Helen Uustal ja Laura Kuusik. Kui projektis COST ACTION IS0801 keskenduti küberkiusamise fenomeni uurimisele, siis jätkuprojektis on fookuses küberkiusamise ja kiusamise võrdlemine. Magistritöös on projekti osa, milles vaadeldakse õpilaste hinnanguid kiusamise ja küberkiusamise tõsidusele. Töö autor osales uurimisinstrumenti tõlkimisel ja vormindamisel, piloot- ja põhiuurimuse läbiviimisel. Lisaks eelnevale teostas autor andmeanalüüsi ning arutles saadud tulemuste üle varasemate uurimuste valguses.

Valim

Lõputöö valmimisse kaasati kolmeteistkümne Eesti üldhariduskooli kuuenda ja üheksanda klassi õpilased. Uurimuses osalenud õpilaste vanus jäi vanusevahemikku 12-19 eluaastat, keskmine vanus oli 14 (standardhälve 1,572). Planeeritud valim oli 400, kuid kuna anketeeriti kõiki küsitluspäeval koolis kohal olnud õpilasi, siis osales uurimuses lõplikult kokku 441 noort. Küsitlusele vastanud õpilaste jaotus klassiti on ära toodud tabelis 1.

Tabel 1. *Õpilaste sooline ja protsentuaalne jaotus klassiti*

Klass	Poisid	Tüdrukud	Kokku
6. klass	108 (48%)	119 (52%)	227 (51%)
9. klass	108 (51%)	106 (49%)	214 (49%)
Kokku	216 (49%)	225(51%)	441 (100%)

Valimi moodustamisel kasutati klastervalimi printsiipi. Koolide selekteerimisel oli oluline, et esindatud oleksid nii suuremate linnade, väikelinnade, kui ka maakohtade koolid. Valimis oli seitse maakooli, kolm väikelinna ja kolm suurlinna kooli. Neist kümme olid keskkoolid ja ülejäänud põhikoolid. Sealjuures jälgiti proportsionaalselt, kui palju õpilasi nendes koolides üle-eestiliselt õpib. Uurimismeeskonna liikmete asukohtadest ja anketeerimise mugavusest lähtudes püüti tagada võimalikult paljude maakondade esindatus.

Lõpptulemusena osalesid uurimistöös seitsme maakonna koolid (Tartumaa, Valgamaa, Harjumaa, Põlvamaa, Jõgevamaa, Ida-Virumaa ja Lääne-Virumaa). Õppeasutuste kohta saadi infot Eesti Hariduse Infosüsteemist.

Mõõtevahend

Töös püstitatud eesmärkide täitmiseks kasutati ankeeti. Uurimuses kasutatav mõõtevahend on edasiarendus Euroopa projekti COST ACTION IS0801 raames töögrupi 1 poolt välja töötatud ankeedist (Menesini et al., 2012). Ankeet koostati algselt inglise keelsena, sest selle kasutamisest olid huvitatud ka teised COST ACTION IS0801 tegevuses osalenud riigid (Itaalia, Saksamaa, Türgi, Hispaania). Seejärel tõlgiti see eesti keelde ning piloteeriti neljas koolis. Piloteerimise tulemusena tehti ankeedis parandusi ja täiendusi ning kohandati see vastavalt siinsele kultuurikontekstile. Instrumendi valiidsust hindasid ka COST ACTION IS0801 tegevuses osalenud küberkiusamise uurimise eksperdid.

Mõõtevahendi alguses anti ankeedi täitjale ülevaade uuritavast teemast, ankeedi ülesehitusest ning instrueeriti täitmise osas. Ankeet algas küsimustega õpilase taustandmete kohta (sünnikuupäev, aasta, klass, sugu) nendele järgnesid stsenaariumid ehk mõõtevahendi sisuline osa. Ankeedi lõpus olid küsimused, mis mõõtsid õpilaste suhtumist kiusamisse (Salmivalli & Voeten, 2004). Salmivalli ja Voeteni (2004) skaalale tuginedes loodi skaala mõõtmaks õpilaste suhtumist küberkiusamisse. Lisaks olid ankeedi lõpus Firenze kiusaja ja ohvri skaala (*Florenze bullying/victimization scales*) ning Firenze küberkiusaja ja küberohvri skaala (*Florenze bullying/victimization scales*), millega selgitati välja kiusamiskäitumises kiusajate ja ohvritena osalevad õpilased (Menesini, Nocentini, & Palladini, 2012). Magistritöös keskendutakse stsenaariumitega kogutud andmetele ning eelpool nimetatud skaaladega kogutud andmeid ei analüüsita.

Stsenaariumites (ankeedis nimetatud arusaadavuse mõttes ka juhtumid) kirjeldati õpilastele lugu kiusaja M ja ohvri C vahelt toimunust ning seda tehti paralleelselt küberkiusamise ja tavakiusamise kontekstis - kuidas kiusaja tegutses, millised olid tema kavatsused, kuidas ohver reageeris. Küberkiusamise stsenaariumid leidsid aset internetis või mobiiltelefonide vahendusel, tavakiusamise stsenaariumid koolikeskkonnas. Õpilane pidi iga stsenaariumi puhul tegema oma valiku kolme vastusevariandi hulgast, nimetades stsenaariumit vastavalt kas *kiusamiseks*, *küberkiusamiseks* või *kummakski* eelpool nimetatutest. Seejärel pidid õpilased 5-pallilisel skaalal (*ei ole üldse tõsine* kuni *väga tõsine*)

hindama, kuivõrd tõsine kirjeldatu nende arvates on ning seda ka nii küberkiusamise kui ka tavakiusamise kontekstis. Lõpetuseks paluti ankeedi täitjatel küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariume võrrelda ning 5-pallilisel skaalal (*pole üldse sarnased kuni väga sarnased*) märkida kuivõrd sarnased need tema arvates on. Näide küsimustikust on toodud joonisel 2.

JUHTUM 1WV: M. saatis oma <u>tuttavale poisile/tüdrukule C.-le solvava sõnumi.</u>											
Kui sõnum saadeti <u>üks kord</u>, M. tahtis <u>nalja</u> teha ja C. ei teinud sellest välja,											
<p>A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:</p> <p>☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki</p> <p>Kui tõsine see on?</p> <p>Ei ole üldse tõsine <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga tõsine</p>	1	2	3	4	5	<p>B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:</p> <p>☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki</p> <p>Kui tõsine see on?</p> <p>Ei ole üldse tõsine <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga tõsine</p>	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5							
1	2	3	4	5							
<p>1. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga sarnased</p>		1	2	3	4	5					
1	2	3	4	5							
Kui sõnum saadeti <u>üks kord</u>, M. tahtis <u>nalja</u> teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta,											
<p>A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:</p> <p>☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki</p> <p>Kui tõsine see on?</p> <p>Ei ole üldse tõsine <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga tõsine</p>	1	2	3	4	5	<p>B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:</p> <p>☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki</p> <p>Kui tõsine see on?</p> <p>Ei ole üldse tõsine <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga tõsine</p>	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5							
1	2	3	4	5							
<p>2. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased <table border="1" style="display: inline-table; text-align: center;"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></table> Väga sarnased</p>		1	2	3	4	5					
1	2	3	4	5							

Joonis 2. Näide uurimuses kasutatid küsimustikust

Stsenaariumite koostamise teoreetiliseks aluseks olid küberkiusamise viis kriteeriumi ja neli liiki (Nocentini et al., 2010). Iga küberkiusamise liigi (vaata tabel 2) kohta koostati 32 stsenaariumi (vaata lisa 1), milles oli erinevalt kombineeritud (vaata lisa 2) küberkiusamise viite kriteeriumi (vaata tabel 3), kokku seega 128 stsenaariumi. Kõigi viie kriteeriumi puhul pooltes stsenaariumites (16) kriteerium esines ning pooltes (16) kriteerium puudus (vt tabel 3 ja lisa 2).

Tabel 2. Nelja küberkiusamise liigi kajastumine küberkiusamise ja kiusamise stsenaariumites

Liik	Juhtlause	Küberkiusamine	Kiusamine
KV	M. saatis solvava sisuga sõnumi	see toimus internetis või SMS-i teel	see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud
V	M. saatis piinliku sisuga foto C. kohta	see toimus internetis või SMS-i teel	see toimus koolis nii, et foto oli paberile prinditud
I	M. jättis C. välja nende sõprusringkonnast	see toimus internetis või mobiiltelefonis	see toimus koolis
P	M. sai ligipääsu C. privaatsele infole	see toimus internetis või mobiiltelefonis	see toimus koolis ning privaatne info oli kättesaadav nt päevikus, koolikapis

Märkus. M – kiusaja; C – ohver; KV – kirjalik/verbaalne; V – visuaalne; I – ignoreerimine; P – privaatsuse rikkumine

Tabel 3. Viie küberkiusamise kriteeriumi puudumine ja esinemine stsenaariumites

Kriteerium	Kriteeriumi puudumine	Kriteeriumi olemasolu
Tahtlikkus	„M. tahtis nalja teha”	„M. tahtis C. –le tahtlikult haiget teha”
Tasakaalutus võimusuhetes	„C. ei teinud M.-i kiusamisest välja”	„C. läks endast välja ega teadnud, kuidas end M.-i eest kaitsta”
Korduvus	„tegevus toimus üks kord”	„tegevus toimus viimase kuu jooksul korduvalt”
Privaatne/Avalik	tegevus toimus ainult M.-i ja C. vahel (nt „M. saatis solvava sõnumi ainult C.-le“)	tegevusse olid kaasatud ka kolmandad isikud (nt „M. saatis teistele inimestele C. kohta solvava sõnumi”)
Anonüümsus	„tuttavale poisile/tüdrukule C.-le”	„C. ei teadnud, kes kiusamise taga oli”

Märkus. M – kiusaja, C – ohver

Kuna nii suure hulga stsenaariumite hindamine olnuks õpilaste jaoks liiga aeganõudev, keerukas ja üksluine, siis lähtudes küberkiusamise neljast liigist koostati neli erinevat ankeedi versiooni. Seega sai üks õpilane täita ankeeti, mis sisaldas 32 stsenaariumit ühe kiusamisliigi lõikes (paralleelselt küberkiusamise stsenaariumid ja tavakiusamise stsenaariumid).

Protseduur

Antud uurimus viidi läbi 2014 aasta kevadel, mil koguti andmeid kolmeteistkümnest Eesti õppeasutusest. Uurimuse läbiviimiseks paluti nõusolekut kooli juhtkonnalt, kellega lepiti kokku anketeerimise aeg. Ankeedi täitmine oli vabatahtlik ja anonüümne. Ankeetide täitmisega saadud andmeid kasutatakse edaspidi ainult uurimistöö eesmärgil. Uurimismeeskonna liikmed käisid koolides isiklikult kohapeal ning viisid isiklikult läbi kogu anketeerimisega seotud protseduuri. Kuna ankeet oli jaotatud kaheks osaks, siis küsiti koolide juhtkondadelt luba jätta kahe osa täitmisele vahele vähemalt üks koolitund. Kõikides koolides selle jaoks luba ei saadud ning sellisel juhul täideti mõlemad ankeedi osad ühe koolitunni ajal.

Ankeedi mõlema osa täitmine võttis aega umbes 20-25 minutit. Küsimustiku neli versiooni jaotati võrdsetes proportsioonides õpilaste (sh sugude ja vanuseklasside lõikes) vahel ära. Jälgiti, et igas vanuselises ja soolises alarühmas oleks vastanute arv liigiti ühesugune. Ankeetide planeeritud jaotamine klasside, soo ja versioonide lõikes on tabelis 4.

Tabel 4. Ankeedi a ja b versiooni jaotumine vanuselises, soolises ja liigilises lõikes

Klass ja sugu	Versioon KV		Versioon V		Versioon P		Versioon I		Kokku
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	
	1-16	17-32	1-16	17-32	1-16	17-32	1-16	17-32	
6. klass poisid	25		25		25		25		100
6. klass tüdrukud	25		25		25		25		100
9. klass poisid	25		25		25		25		100
9. klass tüdrukud	25		25		25		25		100
Kokku	100		100		100		100		400

Märkus. (a) Esimene ankeedi osa; (b) Teine ankeedi osa; KV – kirjalik/verbaalne; V – visuaalne; P – privaatsuse rikkumine; I – ignoreerimine

Andmeanalüüsiks kasutati statistikapaketti SPSS for Windows. Andmete kirjeldamiseks kasutati aritmeetilist keskmist, protsente ning tehti sagedustabeleid. Õpilaste hinnanguid tavakiusamise ja küberkiusamise tõsidusele kriteeriumite liikide lõikes võrreldi Wilcoxon astakmärgi testiga. Analüüsimaks õpilaste tõsiduse hinnanguid küberkiusamise kriteeriumite kontekstis arvutati iga kriteeriumi puhul kokku mediaan stsenaariumitest, kus kriteerium esines (vaata lisa 2 ja tabel 3). Kui statistiline analüüs näitas õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes statistiliselt olulist erinevust, siis loeti tõsiseks nende õpilaste hinnangud, kelle koondmediaan oli 4, 4,5 või 5.

Tulemused

Küberkiusamise ja kiusamise võrdlemine stsenaariumite 1-32 lõikes

Küsitlavad pidid andma hinnangu stsenaariumite 1-32 tõsidusele paralleelselt nii tavakiusamise kui ka küberkiusamise kontekstis. Tabelis 5 on esitatud tulemused koondandmete pealt, mis tähendab, et neid pole eristatud küberkiusamise kriteeriumite ja liikide lõikes. Tabelist näeme, et statistiliselt olulised erinevused õpilaste hinnangutes kiusamise ja küberkiusamise tõsidusele ilmnesisid stsenaariumite 1, 2, 6, 15, 17 ja 23 puhul (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Kõigi eelpool toodud stsenaariumite puhul hinnati tavakiusamise stsenaariume statistiliselt oluliselt tõsisemaks küberkiusamise stsenaariumitest, see tähendab, et kiusamist, mis leidis aset koolis peeti tõsisemaks kiusamisest, mis toimus interneti või mobiiltelefoni vahendusel.

Tabel 5. *Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise stsenaariumite 1-32 lõikes*

Stsenaarium	Küberkiusamine %¹	Tavakiusamine %²	Stsenaarium	Küberkiusamine %¹	Tavakiusamine %²	Stsenaarium	Küberkiusamine %¹	Tavakiusamine %²	Stsenaarium	Küberkiusamine %¹	Tavakiusamine %²
1**	28,4	34,9	9	26,6	29,1	17*	29,5	31,7	25	26	25,4
2*	43,4	47,9	10	50,4	49,8	18	43	45,7	26	45,3	48
3	71,5	70,3	11	67	66,9	19	61,2	64,5	27	60,5	61,9
4	69	69,5	12	63,5	61,6	20	61,6	63,2	28	61,2	62,2
5	77,6	74	13	76,5	77	21	70,1	73,9	29	74,3	75,4
6*	29,2	30,5	14	35,4	35,4	22	38	40,9	30	36,6	38,7
7	29,6	29,8	15*	30,4	34	23*	34,4	39,3	31	33,3	34
8	47,2	46,7	16	47,6	48,3	24	51,8	50,4	32	49,2	49

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Märkus¹ protsent õpilastest, kes hindasid küberkiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Märkus² protsent õpilastest, kes hindasid tavakiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Väljatoodud kuuest stsenaariumist viie puhul oli kiusamisele ühiseks jooneks teo tahtlikkuse (v.a stsenaarium 6) ja võimusuhte tasakaalutuse puudumine (v.a stsenaarium 2). Nelja stsenaariumi puhul puudus anonüümsus (v.a juhtum number 17 ja 23) ehk ohver tundis kiusajat ja samuti puudus korduvus ehk kiusamine leidis aset ainult ühe korra. (v.a juhtum number 15 ja 23). Kolme kiusamise stsenaariumi puhul (stsenaariumid 1, 2 ja 6) toimus kiusamine privaatsetl ja kolme stsenaariumi puhul (stsenaariumid 15, 17 ja 23) leidis kiusamine aset avalikult.

Küberkiusamise ja kiusamise tõsidus küberkiusamise kriteeriumite lõikes

Statistilise analüüsi käigus vaadeldi, millised erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes. Tabelist 6 näeme, et statistiliselt olulised erinevused ilmsid stsenaariumite puhul, milles esines anonüümsus (Wilcoxon Signed Ranks test, $p=0,035$) ja tasakaalutus võimusuhtes (Wilcoxon Signed Ranks test, $p=0,041$). Mõlemal juhul hinnati statistiliselt oluliselt tõsisemaks tavakiusamise stsenaariume. Ülejäänud küberkiusamise stsenaariumite puhul õpilaste tõsiduste hinnangutes statistilisi erinevusi ei ilmnenu (vt tabel 6).

Tabel 6. *Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes*

Kriteeriumite olemasolu	Tavakiusamine %¹	Küberkiusamine %¹	p-väärtus
Anonüümsus	48,8	46,4	0,035*
Avalik	46,4	44,9	0,212
Tasakaalutus võimusuhtes	66,4	64,5	0,041*
Korduvus	55	52,8	0,310
Tahtlikkus	57	56,4	0,132

Märkus. * $p < 0,05$

Märkus. ¹ protsent õpilastest, kelle tõsiduste hinnangute koondmediaan oli 5-pallilisel skaalal 4, 4,5 või 5 ehk kelle hinnanguid loeti tõsiseks.

Küberkiusamise ja kiusamise tõsidus küberkiusamise liikide lõikes

Statistilise analüüsi käigus vaadeldi, millised erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise liikide lõikes.

Esimese liigina vaadeldakse kirjalik-verbaalset kiusamise liiki. Õpilaste tõsiduse hinnangutes ilmnes statistiliselt oluline erinevus stsenaariumite 1, 5, 12 ja 14 puhul. Stsenaariumi 1 kontekstis hinnati oluliselt tõsisemaks tavakiusamise stsenaariumi, ülejäänud juhtudel ostutused statistiliselt oluliselt tõsisemaks küberkiusamise stsenaariumid (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Tabelis 7 on esitatud õpilaste tõsiduse hinnangud kirjalik-verbaalse kiusamisliigi lõikes.

Tabel 7. Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumitele kirjalik-verbaalse kiusamisliigi lõikes

Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²
1*	18,9	21,7	9	18,4	20,6	17	24,5	19,9	25	20,5	18,9
2	38,6	34,6	10	37,2	35,3	18	34,9	33	26	39,6	36,5
3	71,7	63,2	11	58,9	58,9	19	62,6	59,4	27	54,8	59
4	66,4	59,8	12*	59,8	54,4	20	57	61,3	28	66,4	64,2
5**	83	75,5	13	80,9	81	21	69,8	79,3	29	78,5	79,8
6	24,5	22,7	14*	33	26,7	22	35,5	33	30	37,2	37,2
7	23,6	22,6	15	28,5	30,5	23	31,8	35,2	31	32,1	30,8
8	43,4	39,6	16	43,8	40,7	24	56	52,3	32	53,3	46,6

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Märkus¹ protsent õpilastest, kes hindasid küberkiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Märkus² protsent õpilastest, kes hindasid tavakiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Kõigi kirjalik-verbaalse kiusamisliigi puhul eristunud stsenaariumite juures oli ühiseks tunnuseks anonüümsuse kriteeriumi puudumine ehk ohver tundis kiusajat. Stsenaariume, mida hinnati küberkiusamise kontekstis tõsisemaks ühendas ka see, et nendes eksisteeris tahtlikkus (v.a stsenaarium 12), korduvus (v.a stsenaarium 14), tasakaalutus võimusuhetes (v.a stsenaarium 14) ja avalikkus (v.a stsenaarium 5).

Visuaalse kiusamisliigi puhul ilmnes statistiliselt oluline erinevus viie (1, 2, 7, 15 ja 23) stsenaariumi puhul. Kõikide märgitud stsenaariumite puhul hinnati tavakiusamine stsenaariume küberkiusamise stsenaariumitest statistiliselt oluliselt tõsisemaks (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Tabelis 8 on protsentuaalselt antud ülevaade õpilaste tõsiduste hinnangutest visuaalse kiusamisliigi lõikes.

Tabel 8. Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumitele visuaalse kiusamisliigi lõikes

Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²
1**	35,5	49	9	37	41,6	17	41,9	47,1	25	36,8	36,8
2**	49,1	68,5	10	70,4	72	18	54,2	60,7	26	62,2	63,9
3	76,4	71,7	11	77,8	77,8	19	66,3	70,1	27	73,5	74,5
4	81,5	82,2	12	72,5	71,6	20	71,9	74,8	28	72,7	69,8
5	81,5	76,1	13	75,9	77,2	21	72,4	72,4	29	77,4	76,2
6	33,9	37,3	14	41,7	46,3	22	50	52,8	30	42,9	44,7
7*	38,9	42,1	15**	38,3	48,6	23*	43,4	54,7	31	42,5	47,2
8	55	57,8	16	53,7	57,4	24	54,8	53,7	32	54,7	57,5

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Märkus¹ protsent õpilastest, kes hindasid küberkiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Märkus² protsent õpilastest, kes hindasid tavakiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Visuaalse kiusamise korral oli kõikidele eelnevalt väljatoodud stsenaariumitele ühiseks jooneks tahtlikkuse puudumine, mis tähendab, et kiusaja ei teinud ohvrile teadlikult halba. Nelja stsenaariumi puhul selgus, et domineerivaks oli võimuhete taasakaalutuse puudumine (v.a stsenaarium 2) ja anonüümsuse puudumine (v. a stsenaarium 23). Samuti olid hinnanguliselt tõsisemad tavakiusamise stsenaariumid, mille korral kiusamise akt leidis aset ühe korra ja oli privaatne ning need kiusamise stsenaariumid, mille korral kiusamise akt leidis aset korduvalt ja avalikult.

Teiste kiusamisliikidega kõrvutades ilmnes ignoreerimise puhul õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele kõige rohkem statistiliselt olulisi erinevusi. Statistiliselt olulised erinevused ilmnasid pooltes stsenaariumites: 1, 2, 3, 4, 6, 10, 11, 17, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 30 ja 32 ning kõigi nende puhul hinnati statistiliselt oluliselt tõsisemaks tavakiusamise stsenaariume (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumite tõsidusele ignoreerimise puhul on välja toodud tabelis 9.

Tabel 9. Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumitele ignoreerimise kiusamisliigi lõikes

Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²
1*	25,5	36,4	9	19,5	22,6	17**	15,7	27,8	25	15,7	17,7
2**	36,2	43,5	10*	38	40,3	18	37,1	43,1	26*	35,1	40,7
3**	65,7	77,9	11**	49,1	61,8	19	55,7	63,5	27	54,6	56,1
4*	68,4	76,1	12	56,9	56,9	20	52,3	53,2	28**	49,5	59,6
5	71,1	72,8	13	76,1	78	21*	68,8	74,5	29**	68,6	74,8
6**	30,6	30,6	14	30	37,3	22*	29,2	37,8	30**	25	34,3
7	25,7	25,9	15	22,7	27,5	23**	29,9	34,3	31	27,5	32,1
8	35,5	49,1	16	44	48,6	24	45,3	47,6	32*	44,5	50

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Märkus¹ protsent õpilastest, kes hindasid küberkiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Märkus² protsent õpilastest, kes hindasid tavakiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Kuna eristunud stsenaariumeid oli palju, siis olid esindatud kõik võimalikud kiusamise kriteeriumite olemasolu ja puudumise kombinatsioonid (vaata tabel 9 ja lisa 2).

Kombinatsioonide paljususe tõttu ei olnud autoril võimalik eristada ja välja tuua kindlaid kiusamiskäitumise mustreid, mis oleks ignoreerimisele ainuomaseks osunud.

Privaatsuse rikkumise kontekstis ilmnedid statistiliselt olulised erinevused nelja (1, 11, 13 ja 16) stsenaariumi puhul ning oluliselt tõsisemaks osutusid küberkiusamise stsenaariumid (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumite tõsidusele privaatsuse rikkumise kontekstis on esitatud tabelis 10. Kõigi eelpool mainitud stsenaariumi puhul oli ühiseks tunnuseks anonüümsuse puudumine. Stsenaariume 11, 13 ja 16 ühendas tahtlikkuse kriteeriumi olemasolu.

Tabel 10. Õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariumitele privaatsuse rikkumise kiusamisliigi lõikes

Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²	Stsenaarium	Küberkiusamine % ¹	Tavakiusamine % ²
1*	33,7	32,1	9	31,3	31,2	17	36	32,1	25	31	28,2
2	49,5	45,6	10	55,4	50,9	18	45,5	45,9	26	44,4	51,4
3	72	68,2	11*	81,4	68,8	19	60,3	65,1	27	59,4	58,2
4	59,8	60	12	64,5	63	20	65,1	63,6	28	56,7	55,4
5	75	72	13*	73,3	72	21	69,3	69,7	29	72,9	71,3
6	27,7	31,3	14	36,9	31,2	22	37	40	30	41,3	38,7
7	30	28,6	15	32,1	29,3	23	32,7	33	31	31,2	26,4
8	44,6	40	16*	48,6	45,9	24	50,9	48,2	32	44,5	42,2

Märkus. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Märkus¹ protsent õpilastest, kes hindasid küberkiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Märkus² protsent õpilastest, kes hindasid tavakiusamise stsenaariume 5-pallisel skaalal pigem tõsiseks või väga tõsiseks

Tulemustest näeme, et kõikide liikide lõikes kerkis esile stsenaarium 1, mis oli kontroll stsenaariumiks, mida iseloomustab kõigi küberkiusamise kriteeriumite puudumine. Privaatsuse rikkumise puhul hinnati selle stsenaariumi korral tõsisemaks küberkiusamist, ignoreerimise, visuaalse ja kirjalik-verbaalse kiusamisliigi korral osutus õpilaste arvates tõsisemaks tavakiusamise stsenaarium.

Kolmel korral esines hinnangute võrdluses oluline statistiline erinevus stsenaariumite 2 ja 23 puhul (Wilcoxon Signed Ranks test, $p < 0,05$). Mõlema stsenaariumi korral hinnati kõigil kolmel juhul mobiilis ja internetis toimuvast kiusamisest tõsisemaks koolis aset leidvat kiusamist. Välja toodud hinnangute statistiliste erinevuste põhjal selgus, et privaatsuse rikkumise, kirjalik-verbaalse ja visuaalse kiusamise ühiseks kriteeriumiks on anonüümsuse puudumine.

Arutelu

Uurimistöö eesmärgiks oli võrrelda 6. ja 9. klassi õpilaste hinnanguid küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite (*tahtlikkus, korduvus, tasakaalutus võimusuhetes, avalikkus/privaatsus, anonüümsus*) ja liikide (*kirjalik-verbaalne kiusamine, visuaalne kiusamine, privaatsuse rikkumine, ignoreerimine*) lõikes. Esmalt sooviti leida vastus küsimusele, missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes? Andmeanalüüs stsenaariumite 1-32 lõikes näitas, et viite stsenaariumit 32st hindasid õpilased tavakiusamise kontekstis tõsisemaks. Agregeeritud andmestikku analüüsimisel viie küberkiusamise kriteeriumi lõikes selgus, et stsenaariume, milles esines tasakaalutus võimusuhetes hinnati tavakiusamise kontekstis tõsisemaks. Analoogselt olid õpilaste hinnangud tavakiusamise kontekstis tõsisemad ka stsenaariumitele, mis sisaldasid anonüümsuse kriteeriumi. Need tulemused on varasemate uurimistöö tulemustega kõrvutades natuke vastuolulised. Nimelt näitas varasem Eestis tehtud uurimus, et õpilaste jaoks on küberkiusamist defineerivateks kriteeriumiteks just need samad kaks: tasakaalutus võimusuhetes ja anonüümsus (Naruskov et al., 2012). Ka tõsiduse kontekstis peeti nimetatud uurimuses tasakaalutust võimusuhetes kriteeriumiks, mis tegi küberkiusamise õpilaste hinnangul tõsiseks (Naruskov et al., 2012). Anonüümsust kui teist kriteeriumi, mille puhul erinevus ilmnes, on varasemalt vaadeldud ka kui üht küberkiusamisele iseloomulikku kriteeriumit, mis kiusamisakti ohvrile väga raskesti talutavaks muudab (Kowalski & Limber, 2007; Vandeboschi & Cleemputi, 2008). Ka Sticca ja Perreni (2013) Šveitsi kaheksanda ja üheksanda klassi õpilaste seas läbi viidud uurimus näitas, et ohvrite jaoks oli kõige tõsisem kübermaailmas toimuv anonüümne kiusamine. Seega oleks olnud võib-olla ootuspärasem, kui nende kriteeriumite puhul oleks küberkiusamise stsenaariume tõsisemaks hinnatud. Samas ei vaadeldud Naruskov jt (2012) töös küberkiusamist ja tavakiusamist võrdluses, mistõttu võib ka oletada, et need kaks kriteeriumit on nii tava- kui ka küberkiusamise kontekstis Eesti õpilaste jaoks tundlikumad võrreldes ülejäänud kriteeriumitega ning lihtsalt tavaelus tajutakse neid kahte veel intensiivsemalt. Mõneti toetab seda oletust Ybarra, Espelage ja Mitchell (2014) Ameerika Ühendriikides 12-18 aastaste õpilaste seas läbi viidud uurimus millest selgus, et kõrgemal võimupositsioonil oleva kiusaja korduv kiusamine mõjub ohvrile laastavalt nii tava- kui ka küberkiusamise kontekstis. Anonüümsuse kriteeriumi puhul ühtivad magistriröö tulemused Slonje ja Smithi (2008) uurimusega, milles osalenud õpilased pidasid anonüümseid

küberkiusamise akte kahjututeks. Kuna õpilased pidid magistritöö ankeedis hindama stsenaariume kõrvalseisja pilgu läbi, siis võis neile küberkiusamise ja tavakiusamise stsenaariume kõrvuti lugedes ja hinnates tunduda, et kübermaailmas tegutsev anonüümne kiusaja pole nii reaalne oht kui reaalses koolielus tegutsev anonüümne kiusaja. Ülejäänud kolme kriteeriumi (korduvus, tahtlikkus, avalikkus) puhul õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele erinevust ei ilmenud, seega tajusid õpilased nende tõsidust mõlemas keskkonnas sarnaselt. Huvitav tulemus on see, et õpilaste tõsiduse hinnangud küberkiusamise kriteeriumite lõikes ei eristunud niiöelda tavakiusamise kolme kriteeriumi (korduvus, tahtlikkus ja tasakaalutus võimusuhetes) ning küberkiusamisele iseloomulike kriteeriumite (anonüümsus ja avalikkus) põhjal, mis tähendab, et küberkeskkonnas ei hinnatud tõsisemaks neid kriteeriume, mida varasemad uurijad (nt Slonje & Smith, 2008; Vandeboschi & Cleemputi, 2008) on pidanud just kriteeriumiteks, mis küberkiusamise ohvri jaoks eriti raskesti talutavaks teevad.

Teiseks otsiti vastust uurimisküsimusele, missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise liikide lõikes? Andmeanalüüs näitas, et kirjalik-verbaalse kiusamise, visuaalse kiusamise ja privaatsuse rikkumise puhul oli õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele erinevused vastavalt nelja, viie ja nelja stsenaariumi puhul. Stsenaariumite koguarv kõigi liigite lõikes oli 32 ja seega võib öelda, et nende liikide puhul tajusid õpilased küberkiusamise ja tavakiusamist tõsidust sarnaselt. Rohkem erinevusi ilmnes aga ignoreerimise kontekstis, kus 32st stsenaariumist peaegu pooli hinnati tõsisemaks ning seda tavakiusamise kontekstis. Tulemust võib põhjendada sellega, et õpilased ei taju kübermaailmas toimuvat ignoreerimist kiusamisena ning see hinnati ka kõige vähem tõsisemaks võrreldes teiste kiusamisliikidega (Menesini et al. 2012; Naruskov et al., 2012). Nimelt selgus varasemalt Eestis tehtud uurimusest, et õpilaste jaoks on ignoreerimine eelkõige ikkagi toimetulekustrateegia, mida lapsevanemad ja õpetajad neil rakendada soovivad, et küberkiusamisest hoiduda või sellele lõpp teha (Naruskov et al., 2012). Autor oletab veel, et kübermaailmas aset leidva ignoreerimise puhul võib ohver oma olukorrale leida kiiresti lahenduse näiteks uute veebisõprade näol, milleks piisab minekust teise suhtluskeskkonda. Tavakiusamise puhul, kui ignoreerimine leiab aset koolis, ei ole ohvril nii lihtsat väljapääsu ja viimane on sunnitud keskkonda jääma terveks koolipäevaks, mis võib tingida antud kiusamisliigi tõsiduse tavakiusamise kontekstis. Samuti võivad kübermaailmas kõrvalseisja, kes kiusamist pealt näevad, olla ehk raskemini tajutavad kui reaalses koolikeskkonnas.

Kuna EU Kids Online uurimuse järgi on Eesti õpilased aktiivsed internetikasutajad, kes võrreldes teiste Euroopa riikide lastega kogevad kaks korda rohkem küberkiusamist (Livingston & Haddon, 2012), siis on küberkiusamise teema uurimine Eestis väga oluline. Kuigi viimasel ajal on info- ja kommunikatsioonitehnoloogiga kiire arengu tõttu saanud rohkem tähelepanu küberkiusamine, siis magistritöö tulemused annavad märku sellest, et nii kodu- kui ka koolikeskkonnas ei tohi siiski ka tavakiusamise märkamist ning sellele reageerimist tahaplaanile jätta. Nimelt näitasid ju uurimistöö tulemused, et peamiselt hinnati just tavakiusamise stsenaariume tõsisemaks. Samas tuleb märkida aga ka seda, et õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele olid suhteliselt sarnased, mistõttu oleks ehk mõistlik neid nähtusi erinevates ennetus- ja sekkumisprogrammides koos käsitleda. Kõige tähtsam on aga see, et lapsevanemad ja õpetajad jälgiksid nii kooli- kui ka küberkeskkonnas toimuvat selleks, et kahtluse korral kiiresti reageerida. Loodame, et magistritöö teoreetiline osa koos uurimistulemustega annab lapsevanematele ja õpetajatele ülevaate ka selles osas, kuidas kiusamist küberkiusamise kriteeriumite ja liikide põhjal paremini tuvastada.

Edaspidistes uurimistöodes võiks teemat vaadelda võrdlevalt ka soolises ja vanuselises võtmes ning lisaks veel ka eristatult ohvrite ja kiusajate seisukohalt lähtudes. Olulist informatsiooni annaks kindlasti ka kvalitatiivne lähenemine, et saada arvulistele andmetele lisaks ka õpilaste põhjendused, miks nad üht või teistpidi arvavad. Näiteks ka mitmed magistritöös saadud tulemused vajaksid sügavamat analüüsi (kasvõi selles osas, et kriteeriumid, mis küberkiusamise kontekstis on Eesti õpilaste jaoks küberkiusamiskäitumist defineerivaks, osutusid magistritöö õpilaste jaoks tavakiusamise puhul tõsisemaks), et teha tõsisemaid järeldusi uuritavate nähtuste kohta. Üheks võimalikuks uurimisvaldkonnaks võiks olla ka tavakiusamise ja küberkiusamise tagajärgede võrdlemine, et teada saada, kuidas on need kiusamisliigid seotud õpilaste füüsilise ja vaimse tervise ning näiteks ka akadeemilise edasijõudmisega, selleks, et perekond ja kool üheskoos saaks aidata ja toetada kiusamise ohvriks sattunud õpilasi.

Kindlasti tuleb tähelepanu juhtida ka magistritöö piirangutele. Töö kitsaskohaks oli andmete kogumiseks kasutatud ankeedi pikkus, mistõttu oli ankeedi täitmine õpilaste jaoks aeganõudev ning väsitav. Üheksas klass valmistus põhikooli lõpuklassina eesootavateks eksamiteks, seega ankeedi täitmisele arvestatud ajakulu tegi koolijuhtidel keeruliseks anketeerimiseks sobivate aegade leidmise. Lisaks sellele vastas õpilane ainult ühe kiusamise

liigi kohta käivatele küsimustele, seega ei ole täielikku ülevaadet iga õpilase hinnangutest kõikide liikide lõikes. Samas oleks andmete kogumine kõigi nelja küberkiusamise liigi lõikes ühelt vastajalt olnud veelgi ajamahukam.

Kokkuvõte

Märksõnad: küberkiusamine, tavakiusamine, tõsidus

Magistritöö eesmärgiks oli võrrelda õpilaste hinnanguid küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite (*tahtlikkus, korduvus, tasakaalutus võimusuhetes, avalikkus/privaatsus, anonüümsus*) ja liikide (*kirjalik-verbaalne kiusamine, visuaalne kiusamine, privaatsuse rikkumine, ignoreerimine*) lõikes.

Pidevad uuendused informatsiooni- ja kommunikatsiooni tehnoloogia valdkonnas on võimaldanud suurel osal inimeste vahelisest suhtlusest üle kanduda füüsilisest keskkonnast virtuaalsesse reaalsusesse. Kübermaailma võimalusi on hakanud kasutama ka tehnika taibuga kiusajad, rakendades uue kiusamise väljendusviisina küberkiusamist. Tavakiusamine on küberkiusamisega tugevas seoses ja tavakiusamine näib üle kanduvat virtuaalkeskkonda. Küberkiusamisega muutub ohver kättesaadavamaks, kaovad ajalised ja ruumilised piirangud, tekib laiaulatuslik publikumi, lisandub anonüümsus, väheneb teo tõsiduse tunnetus ja kaob kontroll kiusamiseks kasutatava materjali üle. juurde. Küberkiusamisel on omased kindlad karakteristikud ja ühised jooned tavakiusamisega, mis on olulised hindamaks tava- ja küberkiusamise tõsidust.

Uurimuses osales 441 kuuenda ja üheksanda klassi õpilast vanuses 12-19 eluaastat. Osalenutest 51% olid tüdrukud ja 49% poisid. Magistritöös kasutatud instrument oli edasiarendus Euroopa projekti COST ACTION IS0801 raames töögrupi 1 poolt välja töötatud ankeedist.

Magistritöös otsiti vastust kahele uurimisküsimusele. Esimeseks uurimisküsimuseks oli, missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise liikide lõikes. Tuginedes õpilaste tõsiduse hinnangutele järeldus, et tõsisemaks peetavates stsenaariumites esineb tasakaalutus võimusuhetes ja anonüümsus. Korduvuse, tahtlikkuse ja avalikkuse puhul erinevusi ei ilmnenud. Teiseks uurimisküsimuseks oli, missugused erinevused ilmnevad õpilaste hinnangutes küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite lõikes. Selgus, et privaatsuse rikkumine, kirjalik-verbaalne ja visuaalne kiusamine on hinnangutelt tõsidusele sarnased, ignoreerimine osutus

tavakiusamise kontekstis küberkiusamisest tõsisemaks. Uurimistulemustest selgus, et tava- ja küberkiusamist tajutakse sarnaselt.

Tulevikus on kindlasti vaja jätkata tavakiusamise ja küberkiusamise paralleelse uurimisega, sest käesolev magistritöö näitas, et uuritud nähtused pole nii selgepiirilised nagu teoorias näib. Meeles tuleb pidada, et võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eesti lapsed ühed aktiivseimad internetikasutajad, mistõttu puututakse sagedamini kokku ka küberkiusamisega. Seega peab Eestis pöörama suuremat tähelepanu õpi- ja elukeskkonnas aset leidva kiusamise uurimisele, et lapsevanemad ja õpetajad oskaksid probleemi õigel ajal märgata ja sekkuda.

Estonian sixth and ninth grade students perception of bullying and cyberbullying severity

Summary

Keywords: bullying, cyberbullying, severity

The purpose of the survey is to examine how estonian students percieve the severity of cyberbullying and traditional bullying based on five cyberbullying criteria (*imbalance of power, intention, repetition, anonymity and publicity/privacy*) and four types of cyberbullying behavior (*written-verbal, visual, exclusion and impersonation*).

Constant innovations in the field of information and communication technology have made it possible for a large portion of communication to start taking place in virtual reality instead of real-life. Technologically knowledgeable bullies have started using technology as their medium for bullying. Cyberbullying and traditional bullying are strongly connected, it seems that traditional bullying is carried over to cyberbullying. Cyberbullying makes the victim available, decreases the time and space limitations, creates large scale audiences, allows to stay anonymous, minimizes the sense of possible consequences and takes away the control over the material used to bully. Cyberbullying has distinguishable characteristics and solid similarities with traditional bullying, which are important to evaluate the severity of different bullying contexts.

The research included in the contingent 441 sixth and ninth grade students in the ages between 12-19 years of whom 51% were female and 49% males. The instrument used for research was an expansion of questionnaire created by a working group one in the European project named COST ACTION IS0801.

In this master's thesis the author was looking for answers for two research questions. Firstly, what kind of discrepancies will emerge while comparing the perceptions on cyberbullying and traditional bullying severity in the context of bullying types. Analysis showed that students percieve written-verbal, impersonation and visual bullying similarly, exclusion turned out to be more severe in the context of traditional bullying. Secondly, what kind of differences will emerge whie comparind the perceptions on cyberbullying and traditional bullying severity in the context of bullying criterias. Based on students perceptions it was found that scenarios consisting imbalance of power and anonymity are considered more

severe. No irregularities were found in the context of repetition, intention and publicity. General analysis of the data showed that the perceptions on severity of cyberbullying and traditional bullying are similar.

In the future it is necessary to continue the parallel research of traditional bullying and cyberbullying, because the results of the present master's thesis showed that these two phenomena are not clearly delimited as the theory shows. Should be kept in mind the fact that Estonian children are one of the most active internet users, therefore they are more revealed to cyberbullying. Therefore Estonia should pay more attention to researching the bullying taking place in living and studying environments, so that parents and educators would be more qualified to notice and forestall ongoing bullying on time.

Tänuõnad

Magistritöö valmis Euroopa projekti COST ACTION IS0801 jätkutegevuse raames. Olen tänulik, et mulle on antud võimalus osaleda antud teemat käsitlevas uurimisrühmas. Samuti tänan uuringus osalenud õpilasi ja vastutulelikke koolijuhte, ilma kelleleta poleks antud uurimistöo valmimine võimalik olnud. Eriti tänulik olen inimestele, kes toetasid ja innustasid mind oma asjakohaste nõuannetega.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

- Agatston, P. W., Kowalski, R. & Limber, S. L. (2007). Students' Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 51-60.
- Barlett, C. P. (2015). Anonymously Hurting Others Online: The Effect of Anonymity on Cyberbullying Frequency. *Psychology of Popular Media Culture, 18* (2), 70-79.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukiainen, A. (1992). Do Girls Manipulate and Boys Fight?. *Aggressive Behavior, 18*, 117-127.
- Dooley, J. J., Pyżalski, J. & Cross, D. (2009). Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying: A Theoretical and Conceptual Review. *Journal of Psychology, 217*(4), 182-188.
- Dredge, R., Gleeson, J. F. M. & Garcia, X, P. (2014). Risk Factors Associated with Impact Severity of cyberbullying Victimization: A Qualitative Study of Adolescent Online Social Networking. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 17*(5), 287-291.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society, 12*(1), 109-125.
- Graham, S. (2010). What educators need to know about bullying behaviors. *Phi Delta Kappan, 92*(1), 66–70.
- Haddon, L., & Livingstone, S. (2012). *EU Kids Online: national perspectives*. Külastatud aadressil <http://eprints.lse.ac.uk/46878/>.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard : A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148-169.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. California: Corwin Press.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? – Bullying experiences in cyberspace. *Journal of social health, 78*(9), 496-505.
- Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, 22-30.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: bullying in the digital age* (2nd ed.). West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Kowalski, R. M., Morgan C. A., & Limber, S. P. (2012). Traditional bullying as a potential warning sign of cyberbullying. *School Psychology International, 33*(5), 505-509.

- Kõiv, K. (2006). Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt. Tartu: OÜ Vali Press
- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The Challenge to Define. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(6), 285-289.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157-170.
- Livingstone, S., Haddon, L., & Olafsson, K. (2013). *Children's Use of Online Technologies in Europe. A review of the European evidence base*. LSE, London: EU Kids Online.
- Livingstone, S., Macheroni, G., Ólafsson, K. & Haddon, L. (2014). *Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU kids Online and Net Children Go Mobile*. Külastatud aadressil <http://eprints.lse.ac.uk/60513/>.
- Marsh, L., McGee, R., Nada-Raja, S., & Williams, S. (2010). Brief report: Text bullying and traditional bullying among New Zealand secondary school students. *Journal of Adolescence*, 33, 237-240.
- Menesini, E. (2012). Cyberbullying: The right value of the phenomenon. Comments on the paper „Cyberbullying: An overrated phenomenon?”. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 544-552.
- Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., Calmaestra, J., Scheifhauer, H., Schultze-Krumbholz, A., Luik, P., Naruskov, K., Blaya, C., Berthaud, J. & Smith, P. K. (2012). Cyberbullying Definition Among Adolescents: A comparison Across six European Countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 455-463.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perception of cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 31, 1222-1228.
- Naruskov, K. (2009). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakonna kooli näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Naruskov, K., Luik, P., Nocentini, A., & Menesini, E. (2012). Estonian students' perception and definition of cyberbullying. *Trames: journal of the humanities and social sciences*, 16(4), 323-343. Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, Behaviours and Definition in Three European Countries. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20 (2), 129-142.

- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education, 12*(4), 495-510.
- Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon?. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(5), 520-538.
- Olweus, D. (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *The Annual Review of Clinical Psychology, 9*, 751-780.
- Price, M., & Dalgleish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia, 29*(2), 51-59.
- Pyżalski, J. (2012). From cyberbullying to electronic aggression: typology of the phenomenon. *Emotional and Behavioral Difficulties, 17*:3(4), 305-317.
- Raskauskas, J. (2010). Text-bullying: Associations with traditional bullying and depression among New Zealand adolescents. *Journal of School Violence, 9*(1), 74-97.
- Raskauskas, J. & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology, 43*(3), 564-575.
- Rey, R. D., Elipe, P. & Ortega-Ruiz, R. (2012). Bullying and cyberbullying: Overlapping and predictive value of the co-occurrence. *Psicothema, 24*(4), 606-613.
- Riebel, J., Jäger, R. S., & Fischer, U. C. (2009). Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly, 51*(3), 293-314.
- Rigby, K. & Smith, P. K. (2011). Is school bullying really on the rise? *Social Psychology of Education, 14*, 441-455.
- Salmivalli, C. & Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioural Development, 28*(3), 246-258.
- Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R., & Slee, P. (1999). Sweden. D. Olweus, *The Nature of School Bullying: A Cross-national perspective*. (lk 7-29). London ja New York: Routledge.
- Smith, P. K. (2009). Cyberbullying: Abusive relationships in cyberspace. *Journal of Psychology, 217*(4), 180-181.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian Journal of Psychology, 48*, 147-154.

- Smith, P. K. (2012). Cyberbullying: Challenges and opportunities for a research program – A response to Olweus (2012). *European Journal of Developmental Psychology, 9*(5), 553-558.
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisen, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior, 29*, 26-32.
- Sticca, F., & Perren, S. (2013). Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the perceived Severity of Bullying. *Youth Adolescence, 42*, 739-750.
- Sullivan, K. (2011). Introduction. K. Sullivan, *The Anti-Bullying handbook* (lk 3-9). London: Sage Publications Ltd.
- Sullivan, K, Cleary, M., & Sullivan, G. (2004). Kiusamine koolis: Mis see on ja kuidas sellega toime tulla. Tartu: AS Atlex.
- Thomas, H. J., Conor, J. P. & Scott, J. G. (2015). Integrating Traditional Bullying and Cyberbullying: Challenges of Definition and Measurement in Adolescents – a Review. *Educational Psychology Review, 27*, 135-152.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*, 277-287.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior, 11*, 499–503.
- Waasdorp, T. E., & Bradshaw, C. P. (2015). The Overlap Between Cyberbullying and Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health, xxx*, 1-6.
- Whittaker, E. & Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying Via Social Media. *Journal of School Violence, 14*(1), 11-29.
- Willard, N. E. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenges of online social aggression, threats, and distress. USA: Research Press.
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L. & Mitchell, K. J. (2014). Differential Youth Who Are Bullied From Other Victims of Peer-Aggression: The Importance of Differential Power and Repetition. *Journal of Adolescent Health, 55*, 293-300.

Lisad

Lisa 1. Ankeet, näited stsenaariumitest (1-16) nelja küberkiusamise liigi lõikes

Hea vastaja!

Palume Sul osaleda rahvusvahelises uurimuses. Küsimuste eesmärgiks on aidata mõista, mis toimub kübermaailmas ja tavaelus sinuvaliste õpilaste vahel ja kuidas õpilased sellist käitumist tajuvad. Küsimustikus kirjeldatakse Sulle nelja juhtumit. Juhtumites on peategelasteks M. ja C., kes võivad olla nii poisid kui ka tüdrukud. Juhtumite all on välja toodud neli täpsustatud varianti selle kohta, kuidas suhtlus M. ja C. vahel toimus, millised olid M.-i kavatsused ja mida C. tundis. Paralleelselt jooksevad küsimustikus kübermaailmas (internetis ja mobiiltelefonide vahendusel) toimuvad juhtumid ja tavaelus (näiteks koolis) toimuvad juhtumid. Juhtumite järel küsitakse, kas Sinu arvates on kirjeldatu KIUSAMINE, KÜBERKIUSAMINE või pole üldse tegemist kiusamisega ehk KUMBKI. Seejärel pead hindama kirjeldatud olukordade tõsidust ning ka seda, kuivõrd sarnased või erinevad need juhtumid sinu jaoks tunduvad. Aitäh Sulle!

NB! Küsitlus on anonüümne. Saadud andmeid kasutatakse ainult uurimistöö eesmärgil. Pea meeles, et pole olemas õigeid ega valesid vastuseid!

Kontakt:

Laura Kuusik, klassiõpetaja eriala üliõpilane, lauraksk@gmail.com

Helen Uustal, klassiõpetaja eriala üliõpilane, helnu@ut.ee

Enne, kui asud küsimustikku täitma, palume sul märkida järgmised vastused:

Sünniaasta: **Kuu:** **Kuupäev:**

Mitmendas klassis Sa õpid:

Sa oled: a) poiss b) tüdruk

Olen osalenud (palun märgi kõik, millel oled osalenud):

- a) interneti riskide koolitusel
- b) küberkiusamise vastasel koolitusel
- c) kiusamisvastasel koolitusel
- d) pole ühelgi neist koolitustest osalenud

JUHTUM 1E:

M. jättis oma tuttava poisi/tüdruku C. välja nende sõprusringkonnast.

Kui nii juhtus üks kord, M. tahtis nalja teha ja C. ei teinud sellest välja.

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine		B. see toimus koolis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	
---	--	---	--

1. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased

Kui nii juhtus üks kord, M. tahtis nalja teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine		B. see toimus koolis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	
---	--	---	--

2. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased

Kui nii juhtus üks kord, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine		B. see toimus koolis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	
---	--	---	--

3. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased

Kui nii juhtus viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis nalja teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine		B. see toimus koolis, siis see on: ☐ kiusamine ☐ küberkiusamine ☐ kumbki Kui tõsine see on? Ei ole üldse tõsine 1 2 3 4 5 Väga tõsine	
---	--	---	--

4. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B? Pole üldse sarnased 1 2 3 4 5 Väga sarnased

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

JUHTUM 1I: M. sai ligipääsu oma tuttava poisi/tüdruku C. privaatsele infole.

Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta,

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis ning privaatne info oli kättesaadav nt päevikus, koolikapis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

5. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav üks kord, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. ei teinud sellest välja,

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis ning privaatne info oli kättesaadav nt päevikus, koolikapis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

6. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis nalja teha ja C. ei teinud sellest välja,

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis ning privaatne info oli kättesaadav nt päevikus, koolikapis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

7. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui privaatne info oli M.-ile kättesaadav viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. ei teinud sellest välja,

A. see toimus internetis või mobiiltelefonis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis ning privaatne info oli kättesaadav nt päevikus, koolikapis, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

8. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

JUHTUM 2V:**M. saatis oma tuttava poisi/tüdruku C. kohta teistele inimestele vaatamiseks piinliku sisuga foto.**

Kui foto saadeti üks kord, M. tahtis nalja teha ja C. ei teinud sellest välja.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et foto oli paberile prinditud, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

9. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui foto saadeti üks kord, M. tahtis nalja teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et foto oli paberile prinditud, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

10. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui foto saadeti üks kord, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et foto oli paberile prinditud, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

11. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui foto saadeti viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis nalja teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et foto oli paberile prinditud, siis see on:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

12. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

JUHTUM 2WV: M. saatis teistele inimestele oma tuttava poisi/tüdruku C. kohta solvava sõnumi.

Kui sõnum saadeti viimase kuu jooksul korduvalt, M tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. läks selle peale endast välja ega teadnud, kuidas end kaitsta.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

13. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui sõnum saadeti üks kord, M tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. ei teinud sellest välja.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

14. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui sõnum saadeti viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis nalja teha ja C. ei teinud sellest välja.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

15. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Kui sõnum saadeti viimase kuu jooksul korduvalt, M. tahtis C.-le tahtlikult haiget teha ja C. ei teinud sellest välja.

A. see toimus internetis või SMS-i teel, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

B. see toimus koolis nii, et sõnum oli paberile kirjutatud, on see:

kiusamine küberkiusamine kumbki

Kui tõsine see on?

Ei ole üldse tõsine

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga tõsine

16. Kui sarnased on sinu arvates juhtumid A ja B?

Pole üldse sarnased

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

 Väga sarnased

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

Kui sageli oled viimse KAHE-KOLME KUU jooksul kogenud järgnevat? Palun tõmba iga väite taga ring ümber ühele numbrile, mis kirjeldab kõige paremini kui tihti on SINULE nii TEHTUD.

Mitu korda on sinuga viimase 2-3 kuu jooksul juhtunud järgnev:	Mitte korraga	Korraga või kaks	1-2 korda kuus	Kord nädalas	Mitu korda nädalas
1. sind on pekstud	1	2	3	4	5
2. sind on halvustavate nimedega kutsutud	1	2	3	4	5
3. sind on narritud	1	2	3	4	5
4. sinu koolikaaslased on sind ignoreerinud	1	2	3	4	5
5. sind on ähvardatud	1	2	3	4	5
6. sind on tegevustest välja jäetud	1	2	3	4	5
7. sind on löödud	1	2	3	4	5
8. sinu kohta on levitatud kuulujutte	1	2	3	4	5
9. sind on sinu nahavärvi või kultuuri pärast narritud	1	2	3	4	5
10. sinu isiklike asju on varastatud või kahjustatud	1	2	3	4	5
11. sind on sinu puude või vigastuse tõttu narritud	1	2	3	4	5
12. sind on sinu usu tõttu narritud	1	2	3	4	5
13. sind on lükatud või tõugatud	1	2	3	4	5
14. sind on homoks või lesbiks kutsutud	1	2	3	4	5
15. said ähvardava ja solvava sisuga tekstisõnumi	1	2	3	4	5
16. said mobiiltelefoni vahendusel vägivalda või kallaletungi kujutavaid videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
17. said interneti vahendusel ähvardusi ja solvanguid (näiteks veebilehekülgedel, jututubades, blogides, MSNis, Facebookis, Twitteris, Myspace`is)	1	2	3	4	5
18. said tummasid telefonikõnesid (telefonikõnesid, kus keegi ei räägi)	1	2	3	4	5
19. said ähvardava ja solvava sisuga e-kirju	1	2	3	4	5
20. said mobiiltelefoni vahendusel piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte	1	2	3	4	5
21. said ähvardavaid ja solvavaid telefonikõnesid	1	2	3	4	5
22. said interneti vahendusel seal ringlevaid vägivaldseid videoid, fotosid või pilte (näiteks e-kirjade, internetilehekülgede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
23. kuulsid telefonis sinu kohta käivaid ebatõeseid kuulujutte	1	2	3	4	5
24. said interneti vahendusel seal ringlevaid piinliku või privaatse sisuga videoid, fotosid või pilte (näiteks e- kirjade, internetilehekülgede, Youtube`i, Facebooki vahendusel)	1	2	3	4	5
25. keegi moonutas sinu isiklikku informatsiooni, et seda enda kasuks ära kasutada	1	2	3	4	5
26. sind ignoreeriti tahtlikult online gruppides (näiteks jututubades, foorumites, Facebooki gruppides, mängutubades)	1	2	3	4	5
27. keegi varastas sinu kohta käivat isiklikku informatsiooni eesmärgiga seda edaspidi kasutada (näiteks pildid, fotod)	1	2	3	4	5
28. kuulsid interneti vahendusel sinu kohta käivaid tõele mittevastavatest kuulujutte	1	2	3	4	5
29. keegi omastas sinu e-maili aadressi või Facebooki konto ning kasutas seda valeidentiteedi all internetis (varjates sellega oma isikut)	1	2	3	4	5
30. sind tõrjuti või jäeti välja online gruppidest (näiteks jututubades, foorumitest, Facebooki gruppides, mängutubadest)	1	2	3	4	5
31. keegi võttis sinu mobiiltelefoni ning kasutas valenime all seal olevaid kontakte	1	2	3	4	5
32. keegi blokeeris Sind jututoas või Facebookis, et sind grupist välja tõrjuda	1	2	3	4	5

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

SUHTUMINE KIUSAMISSE

Alljärgnevas tabelis on väited kiusamise kohta. Palun märgi iga väite puhul, mil määral sa sellega nõustud. Tõmmake ring ümber ühele, sinu arvates sobivaimat vastusevarianti tähistavale numbrile iga väide taga. Vastamiseks kasuta skaalat 1 - pole üldse nõus kuni 5 - täiesti nõus.

	Pole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda	Pigem nõus	Täiesti nõus
1. Kiusamise ohvreid peaks aitama.	1	2	3	4	5
2. Kiusamine võib mõnikord olla lõbus.	1	2	3	4	5
3. See on ohvrite enda süü, kui neid kiusatakse.	1	2	3	4	5
4. Kiusamine on rumal.	1	2	3	4	5
5. Kiusamisega kaasa minemine on vale tegu.	1	2	3	4	5
6. See ei ole halb, kui sa naerad koos teistega kellegi üle, keda kiusatakse.	1	2	3	4	5
7. Kiusamisest peab õpetajale teatama.	1	2	3	4	5
8. Kiusamise ohvriga sõbrustamine on õige tegu.	1	2	3	4	5
9. See on naljakas, kui keegi pidevalt mõnda klassikaaslast naeruvääristab.	1	2	3	4	5
10. Kiusamine paneb ohvri end halvasti tundma.	1	2	3	4	5

SUHTUMINE KÜBERKIUSAMISSE

Alljärgnevas tabelis on väited kiusamise kohta. Palun märgi iga väite puhul, mil määral sa sellega nõustud. Tõmmake ring ümber ühele, sinu arvates sobivaimat vastusevarianti tähistavale numbrile iga väide taga. Vastamiseks kasuta skaalat 1 - pole üldse nõus kuni 5 - täiesti nõus.

	Pole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda	Pigem nõus	Täiesti nõus
1. Küberkiusamise ohvreid peaks aitama.	1	2	3	4	5
2. Küberkiusamine võib mõnikord olla lõbus.	1	2	3	4	5
3. See on ohvrite enda süü, kui neid küberkiusatakse.	1	2	3	4	5
4. Küberkiusamine on rumal.	1	2	3	4	5
5. Küberkiusamisega kaasa minemine on vale tegu.	1	2	3	4	5
6. See ei ole halb, kui sa naerad koos teistega kellegi üle, keda küberkiusatakse.	1	2	3	4	5
7. Küberkiusamisest peab õpetajale teatama.	1	2	3	4	5
8. Küberkiusamise ohvriga sõbrustamine on õige tegu.	1	2	3	4	5
9. See on naljakas, kui keegi pidevalt mõnda klassikaaslast internetis naeruvääristab.	1	2	3	4	5
10. Küberkiusamine paneb ohvri end halvasti tundma.	1	2	3	4	5

Märkus: Ankeedi kasutamine ja modifitseerimine lubatud ainult autoritega kooskõlastatuna.

Lisa 2. Küberkiusamise kriteeriumite kombineerimine stsenaariumites

Stsenaarium	Tahtlikkus	Korduvus	Tasakaalutus võimusuhetes	Avalikkus	Anonüümsus
1	EI	EI	EI	EI	EI
2	EI	EI	JAH	EI	EI
3	JAH	EI	JAH	EI	EI
4	EI	JAH	JAH	EI	EI
5	JAH	JAH	JAH	EI	EI
6	JAH	EI	EI	EI	EI
7	EI	JAH	EI	EI	EI
8	JAH	JAH	EI	EI	EI
9	EI	EI	EI	JAH	EI
10	EI	EI	JAH	JAH	EI
11	JAH	EI	JAH	JAH	EI
12	EI	JAH	JAH	JAH	EI
13	JAH	JAH	JAH	JAH	EI
14	JAH	EI	EI	JAH	EI
15	EI	JAH	EI	JAH	EI
16	JAH	JAH	EI	JAH	EI
17	EI	EI	EI	JAH	JAH
18	EI	EI	JAH	JAH	JAH
19	JAH	EI	JAH	JAH	JAH
20	EI	JAH	JAH	JAH	JAH
21	JAH	JAH	JAH	JAH	JAH
22	JAH	EI	EI	JAH	JAH
23	EI	JAH	EI	JAH	JAH
24	JAH	JAH	EI	JAH	JAH
25	EI	EI	EI	EI	JAH
26	EI	EI	JAH	EI	JAH
27	JAH	EI	JAH	EI	JAH
28	EI	JAH	JAH	EI	JAH
29	JAH	JAH	JAH	EI	JAH
30	JAH	EI	EI	EI	JAH
31	EI	JAH	EI	EI	JAH
32	JAH	JAH	EI	EI	JAH

Märkus. EI–kriteeriumi puudumine stsenaariumist; JAH–kriteeriumi olemasolu stsenaariumis

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele
kättesaadavaks tegemiseks

Mina Helen Uustal (sünnikuupäev: 23.08.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „6. ja 9. klassi õpilaste hinnangud küberkiusamise ja tavakiusamise tõsidusele küberkiusamise kriteeriumite ja liikide lõikes”, mille juhendaja on Karin Naruskov,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2015